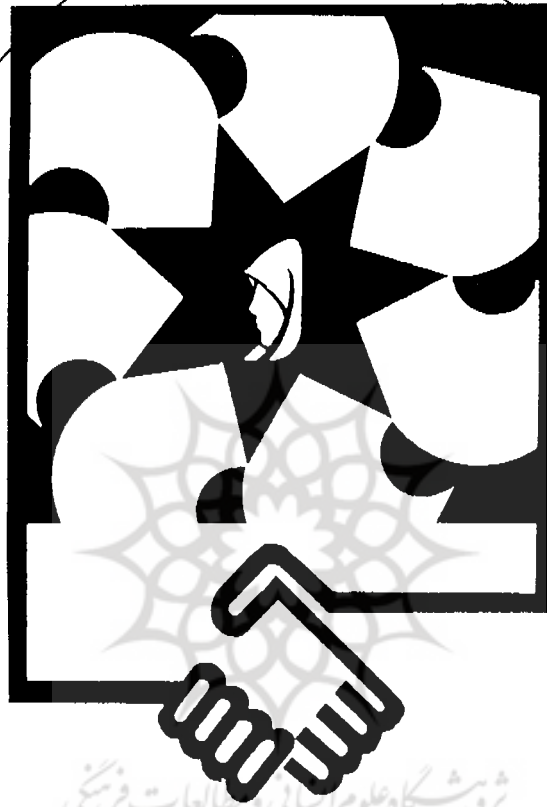

مردان دارند. - میزان مشارکت زنان در فعالیتهای اجتماعی کشورهای آسیایی تنها ۲۹/۱ درصد است. - دسترسی به نهادهای مورد نیاز بسیار محدود است. - و... بسیاری از نابرابریهای دیگری که زنان ممالک دنیا از آن رنج می‌برند.

زنان نزدیک به نیمی از جمعیت جهان، در واقع بالغ بر سه میلیارد نفر را تشکیل می‌دهند. اما این جمعیت انبوه نیروی انسانی با وجود داشتن پتانسیل‌های فراوان هنوز هم جایگاه خود را در بیشتر کشورهای جهان به منزله شهروندان فعال و برخوردار از استعداد مشارکت در عرصه‌های اقتصادی،

سیاسی، اجتماعی و فرهنگی به دست نیاورده‌اند. در چنین وضعیتی، بخش تعاون از طریق تقویت فرهنگ مشارکت مردمی، زمینه‌ای مناسب برای اشتغال زنان است. به همین منظور ایجاد تعاونی‌های خاص زنان، مشارکت پویای آن را در رشد اقتصادی کشور تضمین می‌کند.

آشنایی با تعاونی‌های زنان

لیلا رضایپور

زنان در جهان

- زنان، در آغاز روز، قبل از همه کار را شروع می‌کنند و آخرین فردی هستند که دست از کار می‌کشند، ۲/۳ کارهای انجام شده در جهان توسط زنان صورت می‌گیرد. در صورتی که تنها صاحب ۱/۱۰ منابع مالی جهان می‌باشند.

- سهم زنان در جمعیت فعال اقتصادی تنها حدود ۳۰ درصد است.

- در کشورهای در حال رشد زنان فرصتهای شغلی بسیار کمتری نسبت به

زنان در ایران
در کشور ما بر اساس آمار سال ۱۳۷۵ جمعیت زنان ده ساله به بالا ۲۲ میلیون و ۳۷۹ هزار نفر است که از این جمعیت تنها یک میلیون و ۷۶۵ هزار نفر شاغل هستند. این رقم بیانگر آن است که تنها ۷/۹ درصد از زنان ده سال به بالای کشور شاغل می‌باشند و ۹۲/۱ درصد از آنان در هیچ گونه فعالیت اجتماعی و اقتصادی خارج از منزل مشغول به کار نمی‌باشند.

بررسی آمار مربوط به سهم زنان در نیروی کار شاغل در سالهای ۱۳۵۵ تا ۱۳۷۵ نشان می‌دهد که این سهم طی سالهای ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵ از ۱۴/۷۹ به ۱۰/۲ درصد کاهش و در فاصله سالهای ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵ به ۱۲/۷۱ درصد افزایش یافته است. با وجود اینکه بیش از نیمی از جمعیت فعال کشور ما را زنان تشکیل می‌دهند تنها کمتر از ۱۵ درصد از جمعیت فعال اقتصادی و نیروی کار شاغل را به خود اختصاص داده‌اند که در

- در مقایسه با مردان، زنان شاغل دستمزد کمتری دریافت می‌کنند. این در حالی است که زنان ساعات طولانی‌تری (در روز) به کار مشغول هستند.
- امکان خود اشتغالی زنان به دلیل

تعاونیهای روستایی زنان (تا پایان شهریور ۱۳۷۹)

گرایش	تعداد تعاونی	درصد تعاونیها	اعضاء زن	درصد اعضاء
کشاورزی	۱	۰/۹	۲۱۸	۱/۱
تولیدکنندگان کوچک	۵	۴/۵	۲/۳۰۶	۱۱/۷
دامپروری	۷	۶/۳	۱/۱۵۱	۵/۸
صنایع دستی	۱۸	۱۶/۲	۲/۵۵۸	۱۲/۹
تأمین نیاز تولیدکنندگان	۱	۰/۹	۶۴	۰/۳
اعتبار	۲	۱/۸	۴۴۴	۲/۲
تأمین نیاز مصرفکنندگان	۲۱	۱۸/۹	۴/۷۷۲	۲۴/۱
چندمنظوره	۲۶	۲۳/۴	۵/۲۶۵	۲۶/۶
نامشخص	۳۰	۲۴/۱	۳/۰۱۵	۱۵/۲
جمع	۱۱۱	۱۰۰	۱۹/۷۶۳	۱۰۰

جامعه وارد زندگی نوینی که سراسر تلاش و کوشش است، شوند. بعلاوه، در تأمین درآمد خانواده و افزایش آن سهم عمده‌ای را در دست بگیرند.

شرکتهای تعاونی زنان بستری را فراهم می‌سازند تا زنان بیرون از خانه و در متن جامعه خود به مشارکت در امور بپردازند و حتی در سطوح عالی تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاریهای جامعه قرار گیرند.

تاریخچه تعاونی‌های زنان

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، از ابتدای طرح اشتغال بیکاران، تعاونیهای زنان در کنار سایر انواع تعاونی‌ها به وجود آمده و حیات پرنشاط خود را تا به امروز که بخشی وسیع و پرتوان را تشکیل می‌دهد، ادامه داده است. زنان در قبل از انقلاب به طور محدود در تعاونیهای روستایی و شهری حضور داشته که بیشتر حالت عضویت آنان مطرح بوده ولی بعد از انقلاب اسلامی حضور چشمگیری را در عرصه‌های مختلف اقتصادی از جمله تعاونی‌ها داشته‌اند به طوری که نه تنها به صورت عضو بلکه واحدها را مستقلاً و یا با ۵۰ درصد بالاتر تحت عنوان تعاونی‌های زنان در زمینه‌های مختلف ایجاد کردند و حضور اکثریت آنان در بعضی از تعاونی‌ها باعث گردید که تعاونی‌های زنان مستقلاً رسمیت پیدا کنند و امروزه بیش از ۷ هزار شرکت تعاونی زنان در زمینه‌های مختلف تولیدی، توزیعی، مصرف و آموزشگاهی به فعالیت اشتغال دارند.

اهم فعالیت‌های زنان در بخش

تعاون به شرح زیر است:

بخش صنعت: مانند فرش دستباف، صنایع دستی، صنایع غذایی، صنایع دارویی، صنایع الکترونیک، صنایع پوشاک، جوراب بافی، تولید اسباب بازی، توپ دوزی و غیره.
بخش خدمات: مدارس و مراکز آموزشگاههای غیر انتفاعی، خدمات بهداشتی و درمانی، مجتمع‌های فرهنگی و

مأخذ: سازمان مرکزی تعاونیهای روستایی

مقایسه جنسیت اعضاء در تعاونیها (تا پایان شهریور ۱۳۷۹)

تعداد تعاونی	کل اعضاء	زنان		مردان	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد
۴۹۱۹۱	۹۶۵۴۷۹۰	۹۲۹۹۱۳	۹/۶۳	۸۷۲۴۸۷۷	۹۰/۳۷

مشارکت داده‌اند، بلکه موجب رشد و توسعه توانمندی و خلاقیت آنها شده و بدین وسیله زنان نقش بسیار مهمی در پیشرفت آن جامعه بر عهده داشته‌اند.

شرکتهای تعاونی زنان

شرکتهای تعاونی زنان از جمله تشکلهای مردمی به حساب می‌آیند که به فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی مشغول می‌باشند. این تعاونی‌ها شرایط سهل و آسان برای زنان ایجاد می‌کنند. حتی زنان محروم با سرمایه‌های اندک خویش می‌توانند به این تعاونیها بپیوندند و وارد عرصه جامعه شوند و از استعداد و توانمندیهای خویش برای رشد و توسعه خود و جامعه بهره‌برداری کنند. زنان می‌توانند در شرکت تعاونی، همه تصمیم‌گیریها، مدیریت، نظارت و نیز اجرای برنامه‌ها و فعالیتهای آنها را انجام دهند. شرکتهای تعاونی زنان شرایط را به نحوی مساعد و مهیا می‌سازند تا اعضاء از طریق اشتغال در فعالیتهای اقتصادی - اجتماعی

مقایسه با کشورهای پیشرفته رقم ناچیزی است.

آمار و مطالب بیان شده نشان می‌دهد که در وضعیت کنونی تدبیر و تنظیم راهبردها و فعالیتهای اشتغالزای برای زنان یک اولویت اساسی است. زیرا در دنیای حاضر اهمیت دادن به نقش زنان در فرآیند توسعه اقتصادی - اجتماعی هر جامعه، امری اجتناب‌ناپذیر است و در عرصه جهانی ضروری‌ترین تدبیر، ایجاد فرصتهای شغلی مناسب و واقعی برای این جمعیت نیروی انسانی می‌باشد.

به گواه تجارب گذشته، فراهم ساختن بستر مساعد برای طرح و اجرای پروژه‌های توسعه فعالیت زنان، زمینه‌های رشد و خود شکوفایی آنان را مهیا می‌سازد و در این میان ایجاد و گسترش تشکلهای مردمی و از جمله شرکتهای تعاونی یک راهکار ارزنده و مطلوب است. هم اکنون بسیاری از کشورها با ترویج و گسترش تعاونی‌های زنان نه تنها زنان کشور خود را در فرآیند توسعه ملی

مقایسه تعداد تعاونی زنان با کل تعاونیها (تا پایان شهریور ۱۳۷۹)

گرایش	تعداد کل تعاونی	تعاونیهای زنان (بیش از ۵۰ درصد عضو زن)	تعداد اعضا	
			تعاونیهای زنان	تعاونیهای زنان
کشاورزی	۹۳۳۲	۴۶۲	۴/۹۵	۵۴۱۸
عمرانی	۱۷۱۳	۱۵	۰/۸۷	۶۱۴
صنعتی	۶۷۹۱	۱۴۱۸	۲۰/۸۸	۲۲۴۴۳
معدنی	۱۵۴۲	۱۷	۱/۱	۱۹۲
فروش دستیاف	۸۳۸	۵۰۸	۶۰/۶۲	۷۴۱۱۱
تأمین نیاز تولیدکنندگان	۲۱۴۸	۹۱	۴/۲۳	۵۰۳۴
خدمات	۵۰۷۱	۸۶۸	۱۷/۱۲	۱۲۶۱۲۱
حمل و نقل	۱۱۶۵	۴	۰/۳۴	۲۲
مسکن	۸۸۹۸	۱۳۳	۱/۴۹	۳۲۸۹۹
اعتبار	۱۲۸۹	۵۷	۴/۴۲	۱۲۹۷۵
تأمین نیاز مصرف کنندگان	۸۹۱۱	۱۰۹	۱/۲۲	۸۳۵۳۱
چندمنظوره	۱۰۹۵	۱۶۳	۱۴/۸۸	۴۰۸۱۲
تأمین صنوف خدماتی	۳۹۸	۹	۲/۲۶	۱۰۰
جمع	۴۹۱۹۱	۳۸۵۴	۷/۸۳	۲۹۱۷۸۲

گلدخانه‌ای، پرورش زنبور عسل، دامداری، پرورش ماهی و طیور.

نگاهی بر حضور زنان در تعاونی‌ها

با نگرش بر وضعیت موجود تعاونی‌های زنان که بیش از ۵۰ درصد اعضای آن را زنان تشکیل می‌دهند، ملاحظه می‌شود کل تعاونی‌های مذکور بر اساس آمار پایان سال ۱۳۷۸ به ۳ هزار و ۴۷۶ واحد می‌رسد که یک هزار و ۲۷۷ واحد آن (۳۶/۷ درصد) در بخش صنعت، ۷۴۷ واحد (۲۱/۴۹ درصد) در بخش خدمات، ۴۹۷ واحد (۱۴/۲۹ درصد) در فروش دستیاف و ۳۶۷ واحد (۱۰/۵۶ درصد) در بخش کشاورزی فعال می‌باشند. تعداد کل اعضا در بخشها و گرایشهای تعاونی‌های زنان کشور ۲۹۹ هزار و ۴۱۸ نفر هستند در این گونه از تعاونی‌ها ۱۶۷ هزار و ۲۳۴ نفر زن به کار اشتغال دارند. با احتساب تعاونی‌های مصرف آموزشی دخترانه تا پایان سال ۱۳۷۸ که تعداد آن ۳۸۰۱ شرکت تعاونی می‌باشد جمعا ۷ هزار و ۲۷۷ شرکت تعاونی در رابطه با زنان فعالیت دارند. گفتنی است که تعاونی‌های مصرف آموزشی دخترانه حدود ۵۴ درصد کل تعاونی آموزشی است که نشانگر استقبال نیروهای تحصیلکرده دختران به تشکیل تعاونی می‌باشد.

عضویت زنان در تعاونیها (تا پایان شهریور ۱۳۷۹)

گرایش	تعداد تعاونی	تعداد اعضا		نسبت عضویت مرد به زن
		عضو زن	کل	
کشاورزی	۹۳۳۲	۱۵۰۰۰	۱۶۴۷۴۳	۹/۹۸
عمرانی	۱۷۱۳	۱۲۲۵	۲۲۲۵۷	۱۸/۱۷
صنعتی	۶۷۹۱	۳۰۴۹۲	۱۰۳۰۱۶	۲/۳۸
معدنی	۱۵۴۲	۱۳۹۰	۱۷۵۵۲	۱۲/۶۳
فروش دستیاف	۸۳۸	۷۲۳۷۷	۷۴۲۹۶	۱/۰۳
تأمین نیاز تولیدکنندگان	۲۱۴۸	۳۲۶۶۸۵	۳۱۶۹۸۴	۳۲/۶۷
خدمات	۵۰۷۱	۱۱۶۷۷۱	۱۷۷۴۵	۵/۵۸
حمل و نقل	۱۱۶۵	۲۱۷۵۱۶	۳۰۱	۷۳۱/۶۴
مسکن	۸۸۹۸	۱۷۰۸۱۰۵	۱۴۵۵۰۸	۱۰/۷۴
اعتبار	۱۲۸۹	۳۲۴۷۱۹	۴۰۸۸۱	۶/۹۴
تأمین نیاز مصرف کنندگان	۸۹۱۱	۶۰۹۱۷۵۵	۵۳۲۴۰۸۶	۱۰/۴۴
چندمنظوره	۱۰۹۵	۳۸۸۶۴۳	۳۲۵۹۳۴	۵/۲
تأمین صنوف خدماتی	۳۹۸	۲۳۷۴۰	۲۳۵۶۴	۱۳۲/۸۹
جمع	۴۹۱۹۱	۹۶۵۴۷۹۰	۸۷۲۴۸۷۷	۹/۳۸

به طور میانگین برای هر ۹ نفر عضو مرد، یک نفر عضو زن در تعاونی حضور دارد. به عبارت دیگر به ازای هر ۱۷۷ نفر عضو مرد، ۱۹ نفر عضو زن وجود دارد.

مشارکت زنان در تعاونیها از ۹/۱۱ درصد طی دوره ۸ ساله قبل از تأسیس وزارت تعاون، به ۱۴/۲۳ درصد در دوره ۸ ساله بعد از تشکیل وزارت تعاون رسیده است.

تعاونی‌های فروش دستیاف و حمل و نقل به ترتیب دارای بیشترین و کمترین عضو زن بوده‌اند.

ورزشی، آموزشگاههای آزاد، آموزشگاههای نگهداری معلولین، آسایشگاهها، مهد کودک، خدمات فنی و مهندسی و مشاوره و غیره
بخش کشاورزی، تولیدات فرآورده‌های شیر و لبنی، صنایع بسته‌بندی، محصولات کشاورزی، پرورش گل و گیاه و گیاهان

نقش وزارت تعاون در توسعه

تعاونی‌های زنان

وزارت تعاون در راستای وظایف قانونی خود علاوه بر فعالیتهای همه جانبه مبادرت به تشکیل واحدی تحت عنوان (گروه تعاونی‌های زنان، جوانان و آموزشگاهی) زیر پوشش دفتر ترویج و توسعه مشارکتهای مردمی نمود که این واحد با برنامه‌ریزی مناسب موجهیات تشکیل و توسعه تعاونی‌های مذکور را فراهم می‌نماید که از آن جمله اقدامات ذیل را جهت اعتلای جامعه زنان کشور مورد توجه قرار داده است.

- ۱- ایجاد زمینه‌های مناسب برای استقلال در تمام عرصه‌های اجتماعی و اقتصادی از طریق تشکیل و توسعه تعاونی‌های زنان.
- ۲- تشویق و حمایت از تشکیل شرکتهای اتحادیه‌های تعاونی زنان.
- ۳- فراهم آوردن فرصتهای آموزشی و ارتقاء مهارتهای شغلی مورد نیاز زنان.
- ۴- حمایت از دسترسی تعاونی‌های زنان به منابع و تسهیلات مالی و رفع موانع حقوقی در دسترسی برابر به منابع مالی مورد نیاز آنان.
- ۵- فراهم نمودن فرصتهای عرضه تولیدات و خدمات تعاونی‌های زنان در نمایشگاهها و در بازارهای داخلی و خارجی.

تعاون و آموزش زنان

با طرح مسائل زنان در کشور، اشتغال نیز در کنار سایر مقوله‌های مربوط به زنان، مسئولان و برنامه‌ریزان کشور را به اتخاذ راهکارهای مناسب وادار نموده است و تعاون به عنوان بخشی که به انسجام نیروهای مولد، با سرمایه‌گذارهای اندک در زمینه تولید و اشتغال، امیدهایی را فراروی همگان گشوده و مورد استقبال مردم کشور قرار گرفته است. چنانکه تأسیس تعاونی‌های چند منظوره و خود اشتغالی بانوان در سراسر کشور نمونه‌هایی از این رویکرد می‌باشد. در این راستا آموزش به عنوان یکی

نسبت عضویت

ردیف	نام استان	تعداد تعاونی	تعداد اعضاء		
			کل	عضو زن	عضو مرد
۱	آذربایجان شرقی	۱۸۳۶	۴۱۴۱۸۵	۵۳۶۰۰	۳۶۰۵۸۵
۲	آذربایجان غربی	۱۳۰۷	۲۸۵۷۷۰	۴۹۰۴۶	۲۳۶۷۲۴
۳	اردبیل	۱۱۲۳	۱۰۹۵۵۹	۵۰۸۶	۱۰۴۴۷۳
۴	اصفهان	۲۶۹۹	۷۳۸۲۷۴	۸۲۹۱۳	۶۵۵۳۶۱
۵	ایلام	۷۰۴	۴۵۸۹۱	۷۶۴۳	۳۸۲۴۸
۶	بوشهر	۸۰۰	۱۷۸۶۱۷	۸۵۹۱	۱۷۰۰۲۶
۷	تهران	۷۲۷۰	۲۶۷۳۰۵۴	۳۲۸۲۵۱	۲۴۴۴۸۰۳
۸	چهارمحال و بختیاری	۸۹۸	۷۷۲۶۶	۱۷۳۹۱	۵۹۸۷۵
۹	خراسان	۴۰۱۶	۷۵۰۴۲۹	۷۳۰۹۱	۶۷۷۳۳۸
۱۰	خوزستان	۳۴۷۹	۵۳۰۴۶۱	۱۳۵۸۶	۵۱۶۸۷۵
۱۱	زنجان	۸۳۲	۱۰۹۱۶۷	۱۷۹۳۵	۹۱۳۳۲
۱۲	سمنان	۱۱۸۷	۱۱۰۷۸۸	۲۰۹۵۹	۸۹۸۲۴
۱۳	سیستان و بلوچستان	۱۳۴۳	۲۰۲۲۲۷	۷۸۲۷	۱۹۴۴۰۰
۱۴	فارس	۲۲۷۳	۵۲۳۹۶۷	۲۸۷۱۰	۴۹۵۲۵۷
۱۵	فرااستانی	۱۷۲	۱۲۸۶۰۹	۸۱۶	۱۲۷۷۹۳
۱۶	قزوین	۹۱۲	۱۶۳۳۶۸	۱۲۰۴۲	۱۵۱۳۳۶
۱۷	قم	۵۵۱	۱۰۱۸۵۲	۱۲۷۶۷	۸۹۰۸۵
۱۸	کردستان	۱۰۹۶	۱۶۴۳۶۸	۳۴۰۶۴	۱۳۰۲۵۴
۱۹	کهگیلویه و بویراحمد	۷۳۳	۵۰۹۸۶	۶۴۳۴	۴۴۵۵۲
۲۰	کرمانشاه	۱۶۵۳	۲۳۷۱۰۰	۳۹۸۹۷	۱۹۷۲۰۳
۲۱	کرمان	۲۲۶۷	۳۷۳۶۳۹	۴۱۹۱۰	۳۳۱۷۳۹
۲۲	گلستان	۱۲۰۰	۱۲۹۱۶۶	۵۰۴۱	۱۲۴۱۲۵
۲۳	گیلان	۱۷۴۵	۲۴۵۹۹۴	۲۸۶۹۲	۲۱۷۳۰۲
۲۴	لرستان	۱۴۶۶	۱۴۷۲۳۴	۱۷۶۴۰	۱۲۹۵۹۴
۲۵	مازندران	۲۵۶۱	۳۰۹۸۲۷	۳۴۶۳۲	۲۷۵۱۹۵
۲۶	مرکزی	۱۳۸۷	۱۶۹۴۱۳	۱۵۱۷۱	۱۵۴۲۴۲
۲۷	هرمزگان	۱۳۶۷	۱۷۴۱۹۰	۴۶۰۴	۱۶۹۵۸۶
۲۸	همدان	۹۶۷	۳۵۶۶۵۳	۱۸۲۱۵	۳۴۸۴۳۸
۲۹	یزد	۱۳۵۸	۱۵۲۷۸۶	۳۳۳۵۹	۱۱۹۴۲۷
	جمع کشور	۴۹۱۹۱	۹۶۵۴۷۹۰	۹۲۹۹۱۳	۸۷۲۴۸۷۷

و با به‌کارگیری از این ارزشها در مدیریت تعاونی، می‌توان حرفه‌های مناسب زنان فایده شغل و انسجام آنها در شرکتهای تعاونی را از حمایت‌های اداری و اعتباری و نیز راه و رسم کار و زندگی مولد را به آنان آموخت. در مراکز آموزش تعاون در سراسر کشور

از اصول تعاون، ضمن انتقال مفاهیم و اندیشه‌های تعاونی و چگونگی انجام شیوه‌های مشارکتی به نحوه انجام توانایی‌های انسانی و سرمایه‌های اندک جهت راه اندازی کسب و کاری شرافتمندانه می‌پردازد و با همزیستی، مشارکت، همکاری

جایگاه زنان در بخش تعاون جمهوری اسلامی ایران

مرتمی حاجی وزیر تعاون

و فعالیتهای انجام یافته در جهان توسط زنان صورت می‌گیرد، چشم‌گیر نیست و زنان تنها صاحب $\frac{1}{3}$ منابع مالی جهان می‌باشند. آمار و واقعیات امروزی نشان می‌دهد که:

- در کشورهای در حال توسعه، در مقایسه با مردان فرصت‌های شغلی کمی در اختیار آنان است.

- میزان مشارکت زنان در امور اجتماعی کشورهای آسیایی $\frac{29}{100}$ درصد است.

- زنان شاغل عمدتاً دستمزد کمتری نسبت به مردان همکار خود دریافت می‌کنند و این تبعیض غیرقابل بخشش است.

- امکان خوداشتغالی زنان به دلیل عدم دسترسی به نهادهای مورد نیاز، بسیار محدود است.

- ... و بالاخره بسیاری از نابرابریها، زنان ممالک دنیا را رنج می‌دهد.

ایران، مناسب است به وضعیت کنونی جایگاه زنان در عرصه اقتصاد جهان اشاره شود. همانطور که همه می‌دانیم، نزدیک به نیمی از جمعیت جهان را زنان تشکیل می‌دهند. زنان در اغلب جوامع از نیروی کار سودمند، ارزنده و پتانسیلهای فراوان برخوردارند. اما متأسفانه هنوز هم این جمعیت پرارزش نیروی انسانی، جایگاه شایسته را در فعالیتهای اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی بدست نیاورده است.

در بیشتر جوامع می‌توان «زن» را اینگونه توصیف کرد که وی عضوی از خانواده است که هر صبح قبل از سایر افراد خانواده کار خود را شروع می‌کند و آخرین فردی است که دست از کار می‌کشد. همه امور خانواده به او پیوند خورده و افراد خانواده به او وابستگی شدید دارند.

نقش مستقیم زنان در اقتصاد ملی و علیرغم اینکه گفته می‌شود قریب به $\frac{2}{3}$ کارها

تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی، توسعه و رشد نهضت تعاونی ایران به دلیل سیاستهای نامناسب و نیز عدم حمایتهای لازم با آهنگ نسبتاً کندی مواجه بود. اما پس از پیروزی انقلاب اسلامی با توجه به اعتقاد راسخ مسئولان انقلاب و کشور به تعاون و یاریگری، حرکت‌های سازنده‌ای آغاز گردید. تا آنجا که در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اقتصاد تعاونی بعنوان یکی از بخشهای سه گانه اقتصاد ایران مورد توجه قرار گرفت و در سال ۱۳۷۰ هجری شمسی ۱۹۹۱ میلادی به پیشنهاد دولت و تصویب مجلس شورای اسلامی، وزارت تعاون به منظور توسعه این بخش تأسیس گردید و اکنون جریان سازنده این بخش از هر سو در حیات اقتصادی و اجتماعی جامعه ملموس و قابل مشاهده است.

قبل از پرداختن به نهضت تعاونی زنان در

سیمای تعاونی زنان در ایران

کشاورزی کشور به حساب می‌آیند، یادی کنیم. خوشبختانه در سالهای اخیر زنان روستایی و عشایری از فرصتهای کار و اشتغال بهتری برخوردارند. مشارکت در فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی و مدرنیزه کردن برخی از تشکلهای سنتی زنان و دستیابی آنان به مدیریت نوین، روند رو به توسعه‌ای را در خلق ارزش افزوده جدید و کمک به اقتصاد ملی و اقتصاد خانواده را موجب گردیده است. زنان روستایی و عشایری متشکل در شرکتهای تعاونی به نسبت، توفیق بیشتری را در این راه حاصل نموده‌اند.

همانطور که استحضار دارید شرکتهای تعاونی زنان از جمله تشکلهای مردمی به حساب می‌آیند که در انواع فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی مشغول می‌باشند و به عنوان یک راهکار ارزنده با شرایط آسانتر برای زنان ایجاد اشتغال می‌کنند. حتی زنان محروم با سرمایه‌های اندک خویش می‌توانند به این تعاونیها بپیوندند و وارد دنیای فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی شوند و از استعداد و توانمندیهای خود برای رشد و توسعه خویش و جامعه بهره‌برداري کنند.

شرکتهای تعاونی زنان شرایط را به نحوی مساعد و مهیا می‌سازند تا اعضاء آنها به زنان توسعه یافته و چند بعدی تبدیل شوند و دامنه تلاش و کوشش آنان، فقط به محدوده منزل و مزرعه محدود نشود و این دستاورد بسیار مهمی است که به مشارکت زنان در امور اقتصادی و اجتماعی و نهادینه شدن دموکراسی کمک شایان توجهی می‌کند.

شرکتهای تعاونی زنان در ایران یک موضوع نسبتاً جدید است. بطوریکه می‌توان مبدأ این تعاونیها را دوران پس از پیروزی انقلاب اسلامی دانست. تا پیش از آن، تعداد محدود و کم‌شماری از زنان کشور عمدتاً با عنوان «عضو» در شرکتهای تعاونی حضور داشتند تا اینکه در قالب طرح «اشتغال بیکاران» به تدریج موضوع اشتغال زنان و به ویژه تفکر اولیه «تعاونیهای خاص زنان» نضج گرفت.

اجرای برنامه‌های توسعه سیاسی و اجتماعی زمینه‌های مساعدی برای حضور زنان در عرصه‌های نوین فعالیت اقتصادی فراهم شده است و زنان نیز با کسب موفقیت‌های چشم‌گیر در عرصه‌های مختلف، از جمله فزونی ورود به دانشگاهها، نسبت به مردان قابلیت‌های رو به رشد خود را به نمایش گذاشته‌اند، به نحوی که هم‌اکنون فرصتهای کار و اشتغال زنان در بخش تعاونی، بخش عمومی، NGOها، مراکز آموزشی و سایر عرصه‌های فعالیت در سمت‌های مدیریتی و کارشناسی روند رو به گسترش و رضایتمندی را طی می‌کند.

در همین‌جا لازم است از زنان زحمتکش روستایی و عشایری که بدون اغراق از پشتوانه‌های اصلی اقتصاد روستایی و

آمار موجود، جمعیت کشور ایران را جمعیتی جوان معرفی می‌کند. براساس این آمار، زنان ایران به تبع هرم سنی کل کشور، جمعیتی جوان است. در سال ۱۳۷۹ ه. ش / ۲۰۰۰ میلادی، زنان کمتر از ۳۰ سال، نزدیک به ۷۰ درصد جمعیت زنان ایران را تشکیل داده است.

عمده‌ترین زمینه‌های اشتغال و فعالیت اقتصادی زنان، تدریس، پرستاری، تولیدات صنایع دستی و نیز مشاغل مزد و حقوق‌بگیری در بخشهای اقتصادی است. متأسفانه زنان ایران همانند بسیاری از کشورهای جهان موقعیت‌های کافی برای فعالیت و اشتغال در مشاغل مدیریتی و مستقل (مانند کارفرما) را بدست نیاورده‌اند. اما خوشبختانه در سالهای اخیر و به دنبال

شرکتهای تعاونی زنان، شرایط را به نحوی مساعد و مهیا می‌سازند تا اعضاء آنها به زنان توسعه یافته و چند بعدی تبدیل شوند و دامنه تلاش و کوشش آنان فقط به محدوده منزل و مزرعه محدود نشود.

زنان و عرصه مشارکت در تعاونی‌ها

د. زهرا شجاعی، مشاور رئیس جمهور

امروزه بحث منابع انسانی و مسائل مربوط به آن، یکی از محورهای اساسی و انکارناپذیر نظریه‌های توسعه محسوب می‌شود و پرورش منابع انسانی و استفاده بهینه از این منابع ضروری تلقی می‌گردد. در هیچ یک از نظریه‌های اخیر توسعه، منظور از منابع انسانی تنها مردان جامعه نیستند. این ضرورت در کشورهای در حال توسعه بارزتر است. جمهوری اسلامی ایران هم به عنوان کشوری در حال توسعه و هم به عنوان جامعه‌ای که در حدود دو دهه گذشته انقلابی سیاسی - اجتماعی را پشت سر گذاشته است، بر اساس نظریه‌های نوسازی سیاسی، نه تنها ناگزیر به استفاده از قوای انسانی و فکری همه اعضای جامعه خود (اعم از زن و مرد) می‌باشد، بلکه نخبگان سیاسی در ایران، به طور خود انگیخته، علاقمند به ایجاد زمینه مشارکت می‌باشند. این انگیزش پس از پشت‌سر گذاشتن جنگ تحمیلی و طی کردن عصر بازسازی پس از جنگ، از سال ۱۹۹۷، رشدی جهشی داشته است و مبحث توسعه سیاسی که از آن سال، با اقبال دولتمردان جمهوری اسلامی ایران مواجه شد، زمینه حضور آحاد مردم را در کلیه عرصه‌ها بیش از پیش فراهم نمود. این زمینه‌ها به دو شکل قابل ارزیابی می‌باشد. اول به شکل محسوس و عینی که از طریق

مکانیسم‌های نهادینه شده یعنی گسترش مراکز دولتی، سازمانهای غیر دولتی و تعاونی‌های مربوط به زنان کاملاً مشهود است. دوم از طریق ایجاد جو القاء کننده اعتماد به نفس در مردم به مثابه شهروندانی که دارای حقوق و وظایف تعریف شده و روشنی هستند، قابل تأمل است. ثبت نام گسترده زنان در انتخابات شوراهای اسلامی شهر و روستا حتی در دورافتاده‌ترین مناطق ایران، شاخص مهم در این فرآیند محسوب می‌شود. برپایی ۲۰۰ نشست آموزشی در سراسر کشور به وسیله مرکز امور مشارکت زنان با همکاری وزارت کشور، همزمان با انتخابات شوراهای اسلامی در سال ۱۹۹۷، از جمله اقدامات برای ایجاد و تقویت آگاهی و اعتماد به نفس در زنان، به عنوان گامی اساسی در این زمینه قابل ذکر است که در نتیجه این تلاش، زنان در انتخابات شوراهای اسلامی شهر و روستا، ۷۷/۷٪ یا ۱۱۲۰ کرسی شوراها را به خود اختصاص دادند. مثال دیگر در این خصوص پذیرش دختران به میزان ۶۰٪ در کنکور سراسری دانشگاهها در سال گذشته می‌باشد.

علاوه بر این باید بپذیریم پیش زمینه مشارکت زنان در عرصه توسعه سیاسی و اقتصادی و ارتقاء اعتماد به نفس آنان،

توانمند سازی زنان است، لازم به ذکر است در اینجا به فعالیتهای انجام شده جهت ایجاد زمینه‌های توانمند سازی اشاره نمائیم: (در جریان این توانمند سازی، تقویت و گسترش مکانیسم تعاونی‌های زنان همواره مورد توجه بوده است). به منظور دور بودن از نگرش انتزاعی، تبیین قوانین، برنامه‌ریزیها و متعاقب آن تخصیص بودجه از عمده شاخص‌هایی است که در این خصوص مد نظر قرار دارد. لذا اولاً بر اساس ماده ۸ قانون تعاون، در جمهوری اسلامی ایران، عضو شرکتهای تعاونی اشخاص حقیقی هستند و هیچ گونه محدودیتی از نظر جنسیت (مرد و زن) برای عضویت در تعاونی‌ها وجود ندارد. ثانیاً از دیدگاه برنامه ریزی و تخصیص بودجه مهم‌ترین موضوعاتی که تاکنون از طریق مرکز امور مشارکت زنان به نتیجه رسیده است، ایجاد یک نگرش جامع نسبت به زنان و مشارکت اجتماعی - اقتصادی آنان در برنامه سوم توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی کشور می‌باشد. در این برنامه توسعه تعاونی‌های زنان، ایجاد فرصتهای شغلی برای زنان سرپرست خانوار و توسعه مشارکت اجتماعی و فرهنگی زنان در سطح استانهای کشور مورد توجه واقع شده است. ماده ۱۵۸ قانون برنامه سوم توسعه به طور مشخص در موضوع زنان می‌باشد و اولین باری است که در برنامه کلان کشوری موضوع زنان به این ترتیب ذکر می‌شود. در این ماده، مرکز امور مشارکت زنان موظف به بهبود وضعیت زنان در زمینه‌های مختلف است، که به منظور اجرای این ماده در قانون بودجه سال گذشته، اعتباری قریب به ۲۰ میلیارد ریال اختصاص یافت که نسبت به سال قبل معادل ۱۰۰۰٪ یا ده برابر افزایش یافته است. برخی از دستاوردهای مهم برنامه سوم توسعه و نیز قانون بودجه سال ۲۰۰۰ برای توانمند سازی زنان عبارت است:

طبق تبصره ۳ قانون بودجه کل کشور، تعاونی‌هایی که ۷۰ درصد اعضای آن را زنان تشکیل می‌دهند از سهم آورده معاف شدند. همچنین بر اساس تبصره ۴ این قانون به

منظور اعمال سیاستهای خاص حمایت از بازنشستگان و نیز توسعه مشارکت زنان و جوانان در امور مختلف کشور اعتباراتی اختصاص داده شده است و نیز مطابق تبصره ۱۱ قانون بودجه، سرمایه‌ای را دولت در اختیار صندوق حمایت از فرصتهای شغلی قرار می‌دهد تا زنان سرپرست خانوار برای استفاده از تسهیلات موضوع این تبصره در اولویت قرار گیرند. همچنین تخصیص اعتبارات توسعه مشارکت اجتماعی - فرهنگی زنان به استناد ماده ۷۱ قانون برنامه سوم توسعه، توسط کمیته امور بانوان و جوانان شورای برنامه ریزی و توسعه استان صورت می‌گیرد تا اقدامات لازم برای توسعه مشارکت زنان در سطح استان فراهم گردد.

علاوه بر اینها، اقدامات مستقیم مرکز امور مشارکت زنان جهت کاهش موانع اشتغال زنان از طریق گسترش تعاونی‌ها بدین شرح است:

این مرکز در سال گذشته با همکاری وزارت جهاد کشاورزی، زمینه تشکیل و راه‌اندازی بیش از ۳۰ تعاونی را فراهم نمود. در سال جاری نیز با همکاری وزارت تعاون ۳۰ تعاونی دیگر را با تأکید بر نیروی دختران جوان فارغ‌التحصیل راه‌اندازی خواهد کرد. در طرح دیگری که امسال با همکاری وزارت جهاد کشاورزی اجرا می‌شود از ایجاد و راه‌اندازی تشکلهای اقتصادی زنان روستایی (شامل انواع تشکلهای اقتصادی) حمایت می‌شود. همچنین قسمت عمده‌ای از مطالعات و پژوهشهای مرکز، طی ۲ سال گذشته به اشتغال و مشارکت اقتصادی زنان اختصاص یافته است که نتایج آنها حداکثر تا سال ۱۳۸۲ (۲۰۰۳ میلادی) منتشر خواهد شد. بنابراین از آنجا که تعاونی‌ها به عنوان اهرم مناسبی برای توسعه - به موازات فعالیتهای دولتی یا خصوصی محسوب می‌شوند. وجود قانون تعاون، برنامه ریزی، بودجه‌بندی و انجام مطالعات پژوهشی در این خصوص مبین این امر هستند که دولت جمهوری اسلامی ایران

جایگاه ویژه‌ای برای این مکانیسم قائل است و به طور ویژه‌ای زنان را ترغیب به فعالیت در این مؤسسات می‌نماید، چرا که در صورت شرکت زنان در تعاونی‌ها به ویژه تعاونی‌های زنان، بسیاری از مشکلات موجود بر سر راه مشارکت آنان در تعاونی‌ها به ویژه تعاونی‌های زنان، بسیاری از مشکلات موجود بر سر راه مشارکت آنان در روند توسعه بر طرف خواهد شد. بعنوان مثال می‌توان به ایجاد منبع کسب درآمد، افزایش ارزش افزوده محصولات تولیدی، افزایش قدرت اقتصادی خانواده و موارد دیگر اشاره کرد که علاوه بر دریافت‌های اجتماعی آن، نظیر افزایش مهارت، به کارگیری پس اندازهای خرد در فعالیتهای مثبت و مولد اقتصادی، پرورش کارآفرینی، تربیت مدیران کارآمد و تعمیق روحیه مشارکت و کار جمعی خواهد بود، که بدون تردید تأثیر مستقیم و تعیین کننده بر رونق اقتصادی و ایجاد پویایی در فعالیت اقتصادی و بالا رفتن قابلیت‌های فردی و جمعی افراد و بنگاههای اقتصادی خواهد داشت. لذا با عنایت به اهمیت نقش ارزشمند بانوان در فعالیتهای گروهی و جمعی، شاید مناسب‌ترین مکان برای مشارکت فعالانه اجتماعی، اقتصادی زنان در مقام تصمیم گیرنده، انتخاب کننده و مجری، تعاونی‌ها می‌باشند.

در حال حاضر اعضای زن در تعاونی‌های کشور حدود یک میلیون نفر می‌باشند که در تعاونی‌های خاص زنان یا تعاونی‌های مشترک عضویت دارند. انواع این تعاونی‌ها بدین شرح است: کشاورزی، عمرانی، صنعتی، معدنی، فرش دستباف، تولیدی، خدماتی، حمل و نقل، مسکن، اعتباری، چند منظوره و صنعتی. بر این اساس مشارکت زنان در تعاونی‌ها بالغ بر ۱۵ درصد از کل، تخمین زده می‌شود. افزون بر آن، با توجه به استقبال زنان از مشارکت در این بخش، یکی از وظایف مهم سیاستگذاران، ایجاد هماهنگی و جهت‌دهی به فعالیت زنان و هدایت این فعالیت‌ها به سمت عرصه‌های مساعد

اشتغال زنان، ایجاد ارتباط بین بخشهای مربوط به زنان در سازمان‌ها و تشویق اندیشه تعاونی و تلاش در جهت تقویت اعتماد به فعالیتهای تعاونی‌هاست که به عنوان یکی از عوامل استقلال اقتصادی و اجتماعی زنان مطرح می‌باشد. بالاخص اینکه در بین سه بخش اقتصادی کشور بیشترین تعداد زنان مدیر و بنگاهدار یا سرمایه‌گذار در تعاونی‌ها حضور دارند که نشان از قابلیت‌های گسترده این بخش برای پرورش استعدادها و نهفته زنان کشور دارد و بی‌جا نیست، اگر تشکلهای تعاونی را برای پرورش مدیران مجرب، مناسب‌ترین مکان بدانیم. حمایت از تعاونی‌های زنان و تقویت این تعاونی‌ها، امری است که همگام با فرایند توسعه سیاسی در ایران به آن پرداخته شد. برای مثال میزان تعاونی‌های تشکیل شده با عضویت زنان در سال ۱۹۹۹، ۱۸/۳۱ درصد بوده که میزان ۲/۵ درصد افزایش را نسبت به سال ۱۹۹۶ نشان می‌دهد. همچنین اختصاص بودجه‌های ویژه به وزارت تعاون و وزارت جهاد کشاورزی برای توسعه تعاونی‌ها یا برای توسعه مشارکت زنان روستایی در مشاغل تولیدی و درآمدزا از اقداماتی است که در این خصوص قابل ذکر است. در این راستا از یک سو اتخاذ تدابیر و برنامه‌های مطلوب و سیاستهای اجرایی کارآمد و نیز همکاری‌های بین سازمانی و از سوی دیگر تبادل تجربیات منطقه‌ای و بین‌المللی، گامهای اساسی جهت شناخت راهکارهای مناسب برای پیشبرد هدف مشارکت هرچه بیشتر زنان در تعاونی‌ها محسوب می‌گردد. مرکز امور مشارکت زنان ضمن ارج نهادن به این اقدامات، آمادگی خود را برای همکاری‌های بین سازمانی و نیز تبادل تجربیات مؤثر منطقه‌ای و نیز بین‌المللی اعلام می‌دارد و امیدواریم زنان ایرانی بتوانند جایگاه مناسب‌تری را در عرصه تولید و توسعه، بالاخص از طریق مکانیسم‌هایی چون تعاونی‌ها، کسب نمایند و به نحو مطلوبی تأثیر خویش را در فرایند تعاملی توسعه کشور به منصه‌ظهور برسانند.

ایجاد فرصتهای جدید اقتصادی و توسعه شغلی برای افراد جامعه در کشورهای مختلف مورد توجه و استقبال بسیار زیاد سازمانهای دولتی و غیردولتی قرار گرفته است.^۱

که از عمدهترین دلایل آن ازدیاد روزافزون جمعیت و مشکل بیکاری است.

کارآفرینی دارای ابعاد مختلف اجتماعی و اقتصادی است. بعد اجتماعی کارآفرینی به روابط اجتماعی معطوف است و تأثیر آن مستقیماً به رشد و شکوفایی استعدادهای اشخاص منجر می‌شود و بعد اقتصادی آن با تأثیر بر متغیرهای اقتصادی، باعث شکوفایی و رشد اقتصادی است. از این رو کارآفرینی را کلید توسعه نامیده‌اند.

اگر مبنای رشد و توسعه یک کشور بر پایه گسترش رفاه اجتماعی باشد می‌توان امیدوار بود که دورنمای عدالت اجتماعی نزدیک‌تر می‌شود. در این صورت بعد اقتصادی کارآفرینی از یک سو باعث افزایش درآمد فرد و اطرافیان می‌گردد که این خود باعث افزایش رفاه فردی و گروهی است.

و از سوی دیگر با افزایش کارایی ابزارهای اقتصادی، باعث رشد اقتصادی کشور و در نتیجه ارتقاء سطح رفاه عمومی می‌شود.

از این رو بعد کارآفرینی در تعامل کامل با یکدیگر بوده و منجر به توسعه اقتصادی و اجتماعی در هر جامعه‌ای می‌گردد. نقشی که عمدتاً با هدف:

- ایجاد فرصت شغلی

- گسترش رفاه اجتماعی

- ریشه‌کنی فقر (خصوصاً در رابطه با زنان) مورد توجه مسئولان کشور قرار گرفته است.

کشور ما هم اینک در توسعه همه جانبه است. توسعه‌ای که با سمت‌گیری به سوی ایجاد فرصتهای برابر برای جوامع شهری، روستایی و عشایری و همچنین بدون دخالت جنسیت در بسیاری از عرصه‌ها و بانگهای جدی به حفظ محیط‌زیست، تلاش دارد تا

۱) زهره عالی پور مدیر کل دفتر برنامه ریزی وزارت تعاون

مالی پراکنده، جهت راه‌اندازی یک شغل جدید و ابتکاری که خطرپذیر باشد اطلاق می‌شود. به عبارتی کارآفرین کسی است که فرصتها را تشخیص می‌دهد، منابع موردنیاز را جمع‌آوری می‌کند، طراحی و اجرای نقشه‌های عملی را به عهده می‌گیرد، و نتایج به دست آمده را به موقع و با روشی منعطف به اجرا در می‌آورد.

امروزه رشد یا اهمیت کارآفرینی جهت

واژه "Entrepreneurship" دارای معنای متعددی است، از جمله کارآفرینی، کارفرمایی بنگاه اداری، تشکیلات تجاری، خطر جسویی اقتصادی ... و کلمه "Entrepreneur" به معنای کارآفرین، کارفرما، صاحبکار اقتصادی خطرکننده اقتصادی و ... آورده شده است. کارآفرین به بهره‌جویی از فرصتهای محیطی، نیازهای مردم، نوآوری‌های فنی و سازمانی و منابع

به عنوان الگویی شایسته و قابل تعمیم شناخته شود.

این مقاله تلاش دارد تا موضوع کارآفرینی زنان را از دریچه بخش غیردولتی (مردم و بحث اشتغال) بررسی نماید. از آنجایی که بخش دولتی توانایی جذب نیروی کار بیشتر را ندارد، لذا تمرکز مباحث بر دو بخش تعاونی و خصوصی است.

جمهوری اسلامی ایران

براساس اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، نظام اقتصادی کشور، به ۳ بخش تقسیم شده است که به ترتیب بخشهای دولتی، تعاونی و خصوصی را شامل می‌شوند. حضور زنان در هریک از سه بخش مذکور دارای اشکال و شرایط ویژه خود می‌باشد. لیکن آنچه که اهمیت دارد طرح این واقعیت است که به دلیل شرایط اقتصادی زنان بعد از انقلاب اسلامی (۱۹۸۷ م)، افزایش شتابان نرخ رشد جمعیت، همچنین رشد سواد و تقاضای عمومی برای دستیابی به رفاه اجتماعی، در آینده‌ای نه چندان دور در رابطه با اشتغال زنان، شاهد رشد روزافزون تقاضا برای کار خواهد بود.

سؤال این است که چگونه باید نسبت به این تقاضا واکنش نشان داد و با برنامه‌ریزی دقیق آن را مدیریت کرد؟ شاید صریح‌ترین و خلاصه‌ترین پاسخی که می‌توان به این سؤال داد این است:

۱- توانایی‌سازی زنان از طریق فراگیری آنان در روند توسعه و هدایت انگیزه‌های آنان. توجه به این نکته ضروری است که برای کارآفرین، انگیزه شناخته شده و هدایت شده، مهمتر از داشتن مهارت فنی یا مدیریتی جهت موفق شدن مثلاً در یک کار تجاری است. یعنی اگر شخص در ابتدا تخصص فنی یا مدیریتی داشته باشد، لزوماً کارآفرین نمی‌شود ولی وقتی فرد دارای انگیزش بالا برای یک فعالیت کارآفرینی است، در صورت احساس نیاز به داشتن تخصص فنی و مدیریتی و به دلیل دارا بودن یک انگیزه جهت‌دار و هدایت‌شده اقدام به

کسب تخصص می‌نماید.^۱
۲- ایجاد فضا و فرصت‌های شغلی و استخدامی جدید. مانند خوداشتغالی، تأسیس تعاونی‌ها و سایر سیاستهای حمایتی که می‌توان به طور خلاصه از موارد ذیل نام برد:

- به کارگیری کارآفرینان جزء.
- استفاده از وام‌های خرد (بصورت فردی).

- استفاده از وام‌های گروهی و تعاونی.
- تصویب قوانین حمایتی.

از آنجایی که قبل از هرگونه برنامه‌ریزی و شناسایی راهکارهای اجرایی، شناسایی موانع و مشکلات امری ضروریست، عمده‌ترین موانع کارآفرینی را می‌توان به موارد ذیل دسته‌بندی نمود:

- فرهنگ مردسالاری.
- فقدان اعتماد به نفس.

- نوع تربیت خانوادگی.

- فقدان انگیزه (انگیزه مشارکت در بین زنان بسیار پایین است).
- نگرش محافظه کارانه (نبود روحیه کارآفرینی و خطرپذیری).

- عدم حل تعارض بین مسئولیتهای خانه و بیرون از آن.

- موانع اقتصادی (سرمایه، تسهیلات بانکی و...).

- موانع مدیریت (فقدان نظام شایسته‌سالاری).^۲

جمعیت

در سال (۱۹۹۷ م) زنان کشور ۴۹/۲ درصد از جمعیت کشور را تشکیل داده‌اند. براساس آمار سال (۱۹۹۹ م) زنان ۱۱/۷ درصد از جمعیت فعال اقتصادی را تشکیل داده‌اند که این میزان نسبت به سال (۱۹۹۶

اگرچه جمهوری اسلامی ایران دارای یکی از پیشرفته‌ترین قوانین کار می‌باشد، لیکن آنچه قابل توجه است، بسیاری از زنان خصوصاً زنان روستایی کشاورز و خانه‌دار در آمارگیری‌های جمعیت، در زمره جمعیت فعال و شاغل به حساب نیامده‌اند، در حالی که اینان نقش بسیار مؤثری در افزایش درآمد خانوار خود دارند.

(م، ۲/۶ درصد افزایش را نشان می‌دهد. میزان شاغلین جمعیت فعال ۱۰/۸ درصد در سال (۱۹۹۹ م) بوده است. علاوه بر آن میزان بیکاری در سال مذکور ۱۵/۷ درصد است که این میزان نسبت به سال (۱۹۹۶ م)، ۳ درصد کاهش را نشان می‌دهد.^۴

بخش تعاونی

براساس اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، بخش تعاونی دومین رکن نظام اقتصادی کشور است. آنچه که از بخش‌های مختلف در یک نظام اقتصادی مورد انتظار است فعالیت در زمینه حدود منفک شده اقتصادی است. اگرچه بخش تعاونی در مجموعه قوانین و ارزشهای اسلامی و ملی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است، لیکن میزان فعالیت فعلی آن با وضعیت مطلوب و مورد انتظار فاصله بسیار دارد. هر جامعه‌ای جهت دستیابی به نیازهای مشترک و گذر از منابع فردی نیاز به طی مراحل رشد و تکامل فکری دارد. انسانها زمانی دست به فعالیت‌های مشترک می‌زنند که به درجه‌ای از رشد و آگاهی رسیده باشند در آن صورت است که می‌توان با عبور از خواسته‌های فردی به اهداف بالاتری دست یافت. اهدافی که دستیابی به آن، حضور فعال و مداوم افراد در یک سازمان را می‌طلبد. تعاونی نیز به عنوان یک شیوه و یک نگاه به نوع فعالیت‌های اقتصادی بنا دارد، با اصلاح ساختار اقتصادی و پیوند میان توانایی‌های مختلف به یکپارچگی، که منشاء اثر در دو بعد اجتماعی و اقتصادی است، دست یابد. بدین جهت تعاونی را می‌توان محل تجلی ویژگی کارآفرینی دانست و از ناحیه تأثیرات اجتماعی و اقتصادی این دو را مانند هم

هم اکنون نیز مطرح است. لیکن کار به شیوه تعاونی آنها را قادر ساخته است، که با حل بسیاری از مسائل، منبع درآمدی مستمر برای خود و خانواده‌هایشان فراهم آورند. دولت نیز با سیاست‌گذاری و حمایت از تشکیل تعاونی‌ها تلاش می‌کند تا زمینه‌های توانمندسازی زنان را فراهم سازد. برای مثال این تعاونی‌ها از طریق وام‌هایی با بهره‌های کمتر از بازار، مورد حمایت دولت قرار می‌گیرند. از طرف دیگر دولت با برنامه‌ریزی از طریق تکمیل حلقه‌های زنجیره‌ای این تعاونی‌ها و اتصال آنها به مراکز عمده‌تر، تلاش می‌کند تا تعاونی‌ها بتوانند در عرصه بازار به فعالیت خود ادامه دهند.

وزارت تعاون که براساس قانون تعاون در سال (۱۹۹۲ م) تأسیس شده است متولی ایجاد فرصت شغلی برای همه اقشار مردم (اعم از زن و مرد) می‌باشد.

این وزارتخانه از حضور زنان در عرصه اقتصادی و در قالب تعاونی‌ها با شیوه‌های زیر حمایت می‌کند.

- توسعه فرهنگ تعاون و ایجاد انگیزه از طریق گسترش تعاونی‌های آموزشی.
- ایجاد زمینه‌های حضور زنان در تعاونی‌ها.
- ارائه تسهیلات جهت حضور زنان در بخشهای اقتصادی.
- ارائه تسهیلات بانکی جهت تأمین ابزار کار.

زمینه حضور زنان در تعاونی‌ها بسیار متنوع و در اکثر رشته‌ها و فعالیت‌های اقتصادی می‌توانند به تشکیل تعاونی اقدام نمایند. در شرایط کنونی نیز فعالیت‌های قابل توجهی در این زمینه انجام داده‌اند.

تراکم حضور زنان بیشتر در رشته‌های فرش دستباف، صنایع دستی، صنایع بهداشتی، صنایع غذایی و آموزش بوده است. اگرچه زنان به صورت فردی در انواع مختلف تعاونی‌ها حضور یافته‌اند لیکن گرایش و علاقه به تشکیل تعاونی‌های تخصصی* و ویژه زنان منجر به تشکیل ۴۲۵۷ تعاونی تولیدی گردیده است. اعضای زن در

دانست. در عرصه‌های تعاونی و کارآفرینی است که ویژگی‌های فردی متجلی می‌گردد. علاوه بر آن با ترکیبی از ویژگی‌های مدیریتی و فردی به کارآئی بالاتر در فعالیت‌های جمعی دست می‌یابیم.

در کشور ایران نیز بخش تعاونی به عنوان بخشی که زمینه ایجاد فرصت‌های شغلی را از طریق تعاونی فراهم می‌کند، مورد توجه فراوان است. در این نوع فعالیت برخلاف کارگران دارای مشاغل آزاد، خود افراد مالک ابزارهای تولیدی هستند و مستقیماً با خریداران و یا مصرف‌کنندگان رابطه دارند و واسطه‌ها را حذف می‌کنند. تعاونی‌ها منبع و ابزار اشتغال برای کارگران هستند. لیکن آنچه که مهم‌تر است، این است که تعاونی‌ها باعث توسعه قابلیت‌های رهبری فردی و جمعی مدیران تعاونی و اعضاء آن است.^۵ در تعاونی است که زنان با خوداتکایی بر توانمندیهای خود که طی سالها نادیده گرفته شده، قابلیت‌های خود را به منصفه ظهور می‌رسانند و تعاونی را تبدیل به صحنه تبلور کارآفرینی می‌کنند.

اگرچه حضور زنان در تعاونی‌های تولیدی، که اشتغالزا می‌باشند، از ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی ایران (۱۹۷۸ م) مطرح بوده است، لیکن تشکیل تعاونی‌های ویژه آنان، از ابتدای سال (۲۹۹۳ م) رشد بیشتری یافته است. زنانی که تا مدت‌ها به دلیل مشکلات فرهنگی و اقتصادی (فقدان سرمایه) قادر به حضور در عرصه‌های اقتصادی نبوده‌اند، با افزایش آگاهی نسبت به نحوه تشکیل تعاونی‌ها و میزان اثربخشی اجتماعی و اقتصادی آن توجه بیشتری به مشارکت در این عرصه نموده‌اند. اگرچه موانع و مشکلات متعدد از قبل مطرح بوده و

تعاونیهای مذکور ۲۲۴۸۵۸ نفر و شاغلین آن ۱۸۸۰۰۰ نفر می‌باشد. تعداد اعضاء زن در کلیه تعاونی‌ها ۹۴۰۴۵۲ بوده است. علاوه بر آن دولت برای گسترش روحیه تعاون و کار جمعی، اقدام به تشکیل تعاونی‌های آموزشگاهی مصرف در بین دختران می‌باشد. بدین ترتیب میزان مشارکت زنان و دختران در این بخش جمعاً ۱۲۹۵۵۰۲ نفر در پایان سال ۲۰۰۰ بوده است که این رقم نمایانگر ۱۳ درصد مشارکت این قشر در بخش تعاون است.

بخش خصوصی

سومین رکن نظام اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران بخش خصوصی است. به این

اگرچه جمهوری اسلامی ایران دارای یکی از پیشرفته‌ترین قوانین کار می‌باشد. لیکن آنچه که قابل توجه است، بسیاری از زنان خصوصاً زنان روستایی کشاورز و خانه‌دار در آمارگیری‌های جمعیت، در زمره جمعیت فعال و شاغل به حساب نیامده‌اند، در حالی که اینان نقش بسیار مؤثری در افزایش درآمد خانوار خود دارند.^۷

بررسی اطلاعات نشان می‌دهد که بیشترین تعداد شاغلان زن در گروه حقوق‌بگیر و «مزدستان» جا گرفته‌اند. در سال (۱۹۹۳ م) تقریباً ۶۰ درصد زنان شاغل در کل کشور و ۸۳/۳ درصد زنان شاغل شهری، حقوق ماهیانه یا دستمزد می‌گرفته‌اند. بعد از گروه فوق کارکنان مستقل بالاترین نسبت را دارا هستند (۲۰/۹ درصد). نسبت اشتغال زنان در گروه کارکنان

آمار شاغلین بخش خصوصی^۹

عنوان	کل	مرد	زن	درصد زن کل	نسبت از کل زنان شاغل
جمع کل	۹۷۹۴	۸۸۱۴	۹۸۰	۱۰	—
کارفرما	۵۲۸	۵۱۱	۱۶	۳	۱/۶
کارکنان مستقل	۵۱۹۹	۴۸۵۲	۳۴۷	۶/۷	۳۵/۴
مزد و حقوق‌بگیر	۳۲۷۰	۳۰۲۱	۲۵۰	۷/۶	۲۵/۵
کارکنان فامیلی بدون مزد	۷۹۷	۴۳۱	۳۶۷	۴۶	۳۷/۵

بخش نیز در برنامه‌ریزیهای توسعه کشور توجه ویژه‌ای شده است. هر کشوری، جهت افزایش فرصتهای شغلی نیاز به تشویق و افزایش سرمایه‌گذاری دارد. بدین ترتیب با افزایش رشد اقتصادی و تولید، زمینه‌های ایجاد فرصتهای شغلی پایدار فراهم می‌شود. زنان در این بخش یا دارای سرمایه بوده، که نسبت به سرمایه‌گذاری در یک واحد اقتصادی اقدام می‌نمایند. بدین ترتیب زمینه ایجاد چند فرصت شغلی را فراهم می‌آورند و یا فاقد سرمایه می‌باشد (این رقم بزرگتر است) و به صورت مزدبگیری فعالیت می‌کنند. کارگران دارای مشاغل آزاد هیچ کارفرمای ثابتی ندارند و مورد بهره‌کشی قرار می‌گیرند.^۸

آمار شاغلین بخش خصوصی^۹

همانگونه که ملاحظه می‌شود نسبت شاغلین زن بخش خصوصی به کل ۱۰ درصد می‌باشد. بیشترین تراکم در بخش کارکنان

فامیلی بدون مزد و سپس به کارکنان مستقل تعلق دارد. یکی از سیاستهای حمایتی از کارآفرینان در این بخش اجرای دوره‌های آموزشی فنی و حرفه‌ای به میزان گسترده و در اختیار گزاردن وام‌های کم بهره خوداشتغالی است. به عبارت دیگر افرادی که فاقد سرمایه بوده و تمایل به خویش فرمایی دارند، با برخورداری از اعتبارات کوچک نسبت به ایجاد یک فرصت شغلی یا ادامه وضع اشتغال فعلی خود اقدام می‌نمایند. میزان تسهیلات حداکثر تا مبلغ ۱۵۰۰ دلار بوده و به رشته‌هایی تعلق می‌گیرد که با رقم مذکور امکان فعالیت برای آن وجود داشته باشد.

خوداشتغالی یا کار برای خود نوعی اشتغال در بخش غیر مزدگیری است. در آن افراد با اتکاء به توان شغلی و ابتکار و خلاقیت خود به امور تولیدی یا خدماتی و کسب درآمد می‌پردازند.^{۱۰} وزارت کار و امور اجتماعی از طرق ذیل به ارائه خدمات خوداشتغالی به زنان می‌پردازد:

- بخش خوداشتغالی بانوان زیر نظر معاونت اشتغال.

- واحد کاربایی زنان و اعطای وام خوداشتغالی.

- سازمان آموزشهای فنی و حرفه‌ای.

- اولویت استفاده از تسهیلات صندوق حمایت از فرصتهای شغلی.

این صندوق با هدف پرداخت وام قرض‌الحسنه، سرمایه‌گذاری مستقیم یا مشارکتی و ارائه خدمات مختلف کارشناسی، برای ایجاد طرحهای اشتغالزا و فراهم ساختن فرصتهای شغلی ایجاد گردیده است.

علاوه بر موارد فوق، توجه به نقش زنان در بخش روستایی کشور شایان توجه است. در کشور ما سهم زنان به عنوان نیروی کار کشاورزی ۴۰ درصد عنوان شده است. این رقم بدون احتساب فعالیت‌های مربوط به خانه‌داری است که بعضاً اموری چون سبزیکاری، گلکاری و ... را دربرگرفته و جنبه تولیدی دارد و درآمدی را نصیب

خانوار می‌کند. مشارکت زنان در فعالیت کشاورزی براساس برخی آمارهای غیررسمی ۷۵ درصد در زراعت برنج، ۹۰ درصد در تولید سبزی و صنفی، ۵۰ درصد در زراعت پنبه و دانه‌های روغنی و ۳۰ درصد در امور برداشت باغها می‌باشد. علاوه بر آن ۷۵ درصد از تولیدات صنایع دستی کشور ما در انحصار زنان است.

به عنوان مثال در پرده‌دوزی، گلیم‌بافی، پارچه‌بافی و غیره، ۸۸ درصد اشتغال به زنان اختصاص دارد.^{۱۱}

طرح‌ها و سیاستهای حمایتی

شیوه‌های کارآفرینی و ایجاد فرصتهای شغلی به اجمال توضیح داده شود. در این زمینه تاکنون سیاستهای حمایتی متعددی که با محور کمکهای اقتصادی و آموزشی صورت پذیرفته از طریق دولت (که عمده‌ترین نقش را داشته است) و همچنین سازمانهای غیردولتی به زنان ارائه گردیده است. از جمله سیاستهای حمایتی می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

۱- حمایتهای اقتصادی^{۱۲}

وزارتخانه‌های تعاون، کار و امور اجتماعی، جهاد کشاورزی، بازرگانی، سازمان بهزیستی کشور، کمیته امداد امام خمینی (ره) و بنیاد شهید از جمله سازمانها و نهادهایی هستند که به ارائه خدمات در زمینه توانمندسازی زنان و ایجاد فرصتهای شغلی برای آنان از طریق اجرای دوره‌های آموزشی مهارتی و همچنین اعطای تسهیلات اقدام می‌نمایند.

- ارائه تسهیلات تکلیفی (ارزان قیمت) تبصره سه به تعاونی‌های زنان و پروژه‌های خوداشتغالی.

- اجرای طرح معافیت تعاونی‌های زنان از پرداخت سهم آورده که براساس این طرح، دولت تعاونی‌های تولیدی و خدماتی را که ۷۰ درصد از سهامداران آنان را زنان تشکیل می‌دهند، از پرداخت سهم آورده معاف کرده است.

- برگزاری نمایشگاه متعدد تولیدات زنان (همه ساله در مناطق شهری و روستایی).

- ایجاد اتحادیه مرکزی زنان تولیدکننده خانگی روستایی.

- اختصاص تسهیلات بانکی بدون بهره برای تهیه ابزار تولید به ۲۷ هزار زن روستایی سرپرست خانوار. از سال (۱۹۹۵ م) تاکنون ۵۳ درصد از این اعتبارات به کار دامداری، ۲۳ درصد به کار قالیبافی، ۱۱/۵ درصد به امر زراعت، ۱۰/۵ درصد به کار خیاطی و پوشاک و ۲ درصد به سایر فعالیتهای اختصاص یافته است.

- تهیه و اجرای طرحی به نام حضرت زینب (س) به منظور حمایت از زنان سرپرست خانوار توسط بانک کشاورزی از سال (۱۹۹۴ م). این طرح در جهت تأمین اعتبار برای تولید محصولات کشاورزی و در زمینه‌های دامداری، قالیبافی، صنایع دستی، زراعت، باغداری، خیاطی و سایر فعالیتهای بوده است. کل مبلغ تخصیص داده شده برای این طرح ۴۰ میلیارد ریال است. سقف تسهیلات فردی آن در ابتدای اجرای ۱۵۰۰ هزار ریال و سپس ۲۰۰۰ هزار ریال می‌باشد.

- تخصیص مبلغ پنج میلیارد ریال برای تجهیز، خرید ماشین‌آلات و مواد اولیه طی سالهای (۱۹۹۶ و ۱۹۹۷ م) از سوی دولت به منظور بالا بردن توان مالی تعاونی‌های تولیدی و کشاورزی مختص شرکتهای تعاونی زنان.

- ایجاد صندوق حمایت از فرصتهای شغلی در وزارت کار و امور اجتماعی (اکثر متقاضیان این صندوق از زنان می‌باشند).

- تشکیل ۲۱ سازمان غیردولتی اقتصادی برای زنان با هدف فقرزدایی، تقویت بنیه اقتصادی و ارتقاء سطح خوداتکایی زنان.

- کمیته امداد امام خمینی (ره) که یک بنیاد خیریه ملی بوده و مسئولیت خانواده‌های بی‌سرپرست یا بدسرپرست را به عهده دارد، تاکنون به بیش از یکصد هزار زن وام خودکفایی اهدا نموده است. همچنین به ۳۴۰۰ زن نیز سرمایه بلاعوض واگذار

نموده است که این رقم متجاوز از ۱۳۴ میلیارد ریال بوده است. ضمناً سالانه متجاوز از ۸۰۰۰ نفر از زنان و دختران تحت پوشش در کارگاه‌ها و آموزشگاه‌های وابسته به این کمیته یا مؤسسات آزاد، آموزشهای فنی و حرفه‌ای لازم برای ورود به بازار کار را فرا گرفته‌اند. پس از به پایان رساندن موفقیت‌آمیز این دوره‌ها، در صورت نیاز از وام یا کمکهای سرمایه‌ای نیز برخوردار می‌شوند.

- تشکیل ۴۶ شبکه تولیدی زنان در زمینه پوشاک، صنایع دستی، تهیه انواع فرآورده‌های لبنی و دامی، بهره‌برداری از جنگل و مرتع و... این شبکه‌ها با توجه به سیاست اشتغال خانگی، طراحی و اجرا شده است و خدمات آموزشی، تسهیلات بانکی و بازاریابی به زنان ارائه می‌نماید.

- تصویب ماده ۱۵۸ قانون برنامه پنجساله سوم. در این ماده قانون، ارائه طرحهای لازم برای افزایش فرصتهای شغلی زنان و ارتقاء شغلی آنان پیش‌بینی شده است. سازمانهای غیردولتی زنان که در زمینه اقتصادی فعالیت می‌کنند در اولویت برخورداری از تسهیلات این ماده قانونی هستند.

۲- حمایتهای آموزشی

از جمله اهداف کلان جمهوری اسلامی ایران در این زمینه برنامه‌ریزی جهت گسترش و بهبود کیفیت آموزشی، اشاعه دانش فنی، گسترش آموزشهای فنی و حرفه‌ای و کار و دانش برای دختران و زنان در سطوح مختلف است. به بخشی از سیاستهای حمایتی در این زمینه اشاره می‌گردد.

- افزایش تعداد مدارس فنی و حرفه‌ای، کار و دانش دختران. این تعداد از ۲۹۰ مدرسه در سال (۱۹۹۳ م) به ۶۲۷ مدرسه در سالهای (۱۹۹۹ - ۱۹۹۸ م) افزایش یافته است.

- ایجاد ۹۷ مرکز آموزش فنی و حرفه‌ای ویژه زنان توسط وزارت کار و امور اجتماعی (زنان ۴۹ درصد از کل

آموزش‌دیدگان مراکز را به خود اختصاص داده‌اند.

- ایجاد دوره آموزشی مدیریت برای زنان جهت بالا بردن سطح علمی زنان در عرصه مدیریت کشور (ساکنون ۳۰۰ زن جهت گذراندن دوره‌های مذکور کارشناسی ارشد معرفی شده‌اند).

- اختصاص سه میلیارد ریال به طرح آموزش و توسعه اشتغال خانگی زنان روستایی از طرف وزارت جهاد کشاورزی از طریق آموزش‌های فنی و حرفه‌ای ... و توسعه اشتغالات خانگی با تأکید بر تشکلهای زنان روستایی.

- تشکیل ۶۳۳ باشگاه در سراسر کشور جهت ارائه دوره‌های آموزشی برای آمادگی اشتغال در سطح روستاها.

- برگزاری سمینارهای متعدد درخصوص نشان دادن نقش زنان در توسعه انسانی.

- برگزاری دوره‌های مختلف آموزشهای عمومی و فنی و حرفه‌ای توسط وزارتخانه‌های تعاون و جهاد کشاورزی، سازمان بهزیستی و کمیته امداد امام خمینی (ره) و سایر نهادها و سازمانها.

- انجام اقدامات و پژوهشهای متعدد در زمینه ارائه نقش زنان در برنامه‌ریزیها و فعالیتهای اقتصادی، اجتماعی کشور.

جمع‌بندی

آنچه که در همه شیوه‌های حمایتی موردنظر می‌باشد افزایش مشارکت زنان و توانمندی‌های ایشان در راستای تبدیل شدن به کارآفرین است.

بدیهی است که افزایش مشارکت زنان با معنای حضور آنان در تمام مراحل توسعه است. برای این منظور شناسایی مشکلات، بررسی نیازها، برنامه‌ریزی، مدیریت، اجرا و ارزشیابی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است.

دیگر راهبردهای آتی عبارتند از:

۱- توسعه تفکر کارآفرینی در مسیر تواناسازی زنان به منظور ایجاد اشتغال.

۲- آموزش کارآفرینی برای زنان (در این صورت تربیت کارآفرین نسبت به آموزش

زنان هستند.

۱ و ۲- کارآفرینی، وزارت جهاد سازندگی،

۱۳۷۸.

۳- زهره عالی‌پور، جمع‌بندی سمینار کارآفرینی

زنان در جمهوری اسلامی ایران، تهران، ۱۳۷۹.

۴- بررسی مقایسه وضعیت زنان ۱۳۷۹-۱۳۷۶،

مرکز مشارکت امور زنان نهاد ریاست جمهوری.

۵ و ۶- فعالیت‌های اجتماعی برای زنان

کم‌درآمد، سازمان ملل متحد (اسکاب)، ترجمه نوروز

علی مهدی‌پور، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۷۷.

۷ و ۸- گزارش ملی زنان جمهوری اسلامی ایران،

۱۹۹۶ م دفتر امور زنان نهاد ریاست جمهوری.

۹- سالنامه آساری کشور، ۱۳۷۷، (مسابه دو

ستون آخر توسط نگارنده انجام شده است).

۱۰- گزارش ملی زنان درج، ۲۰۰۰، مرکز

مشارکت زنان نهاد ریاست جمهوری.

۱۱- کارآفرینی، وزارت جهاد سازندگی، ۱۳۷۸.

۱۲- گزارش ملی زنان در جمهوری اسلامی ایران،

۲۰۰۰، مرکز امور زنان نهاد ریاست جمهوری.

نیروی انسانی فعلی از اولویت برخوردار است).

۳- سازماندهی شبکه‌های حمایتی.

۴- در اختیارگذاشتن امکانات و

تسهیلات سرمایه‌گذاری، تسهیلات بانکی

بدون بهره یا ارزان قیمت، ابزار و

ماشین‌آلات، مواد اولیه، زمین، خدمات

اطلاع‌رسانی و...

به عبارت دیگر آموزشهای مهارت‌زا،

تسهیل دسترسی آنها به منابع موردنیاز،

تحول عوامل فرهنگی و دگرگونی در باور

زنان نسبت به توانایی‌های خود، همگی

تضمینی در جهت مشارکت سازنده‌تر و

توزیع عادلانه‌تر منافع توسعه در هر کشور

خواهد بود.

پی‌نوشت‌ها:

* - تعاونی‌هایی که بیش از ۵۰ درصد اعضاء آن

آنان در جمعیت فعال اقتصادی حدود ۳۰ درصد و در برخی از کشورها بسیار کمتر از این رقم برآورد می‌شود. طبق آمار سازمان بین‌المللی کار (I.L.O) زنان الجزایری با ۸ درصد کمترین و زنان فنلاندی با ۴۷ درصد بیشترین سهم اشتغال را دارند. بیش از ۶۴ سال سن دارند در فعالیتهای اقتصادی مشغول هستند.

در ایالات متحده آمریکا در سال ۱۹۷۰ تنها ۱۵ درصد از کل نیروی کار، زنان بودند. تا سال ۱۹۸۹ این رقم به بیش از ۴۰ درصد رسید و در سال ۱۹۹۵ زنان بیش از ۴۵ درصد کل نیروی کار در آمریکا تشکیل می‌دادند. با این وجود تنها ۶ درصد زنان در رده مدیران هستند. اخیراً تنها ۳۰ درصد از آمریکادر اختیار زنان است.

مسأله نابرابری بین زن و مرد در تصدی مشاغل مدیریتی، دارای ریشه‌های تاریخی است. در نیمه دوم قرن بیستم توجه به زنان به عنوان نیروی کار، مدیر و سیاستمدار، هم در تئوری و هم در عمل تغییر یافته است. در طی سالهای پیش از ۱۹۷۵ در جهت کمک به این گروه اجتماعی، بیشتر مسائل رفاهی مطرح می‌گردید. تمامی تلاشها در جهت فراهم نمودن امکاناتی برای تأمین حمایتها از طریق اجرای پروژه‌های کوچک و برآورده نمودن مهم‌ترین نیازهای اساسی انسان بود.

در این دوره مقرر شده بود که زنان از مزایای برنامه‌های رفاهی برخوردار شوند و فائق آمدن بر نابرابریهای جاری هدف اغلب برنامه‌ها و پروژه‌های توسعه شده بود. در سالهای اخیر این دیدگاه به نگرش جدیدتری متحول شده است. در این نگرش زن تنها دریافت کننده کمک نیست، بلکه توصیه کننده، مشارکت کننده و در عین حال برخوردار شونده از امکانات به دست آمده در فرآیند توسعه نیز می‌باشد.

با این وجود زنان حق اندکی در انتخاب شدن به عنوان مقامات عالی رتبه مدیریتی و

تعاونی‌ها علاوه بر آثار اقتصادی در رشد و ارتقاء فرهنگ همکاری و یاریگری در جامعه، مشارکت فعالانه مردم در امور مختلف، در حرکت به سمت گسترش عدالت اجتماعی، ارتقاء سطح دانش و آگاهی و همبستگی افراد و بسط و توسعه روحیه دموکراسی نیز مؤثرند. این تشکلهای اقتصادی با ایجاد اشتغال شرایط زندگی

میلیونها انسان را در سراسر گیتی بهبود می‌بخشند. اهمیت این تشکلهای در ایجاد فرصتهای شغلی تا به اینجاست که سازمان بین‌المللی کار (I.L.O) شعار سال خود را (سال ۲۰۰۰)

تعاونی‌ها و توسعه اشتغال عنوان نموده است. در این میان ایجاد فرصتهای شغلی توسط تعاونی‌ها برای زنان که فرصتهای شغلی کمتری نسبت به مردان به ویژه در کشورهای در حال توسعه دارند اهمیت بیشتری دارد. تعاونی‌ها بنا به ماهیت خاص خود می‌توانند فرصتها و موقعیتهای شغلی مناسبی را برای زنان فراهم آورند.

زنان و سهم آنها از اشتغال

در گزارشهای توسعه انسانی سازمان ملل، بهره زنان از منابع توسعه، بسیار کم توصیف شده است. زنان گرچه نیمی از جمعیت دنیا را تشکیل می‌دهند ولی سهم

تعاونی‌ها رویکردی برای گسترش فعالیت زنان در جامعه

دکتر رئوف رابلی

تعاون نهضتی است اقتصادی که روشهای آموزشی را به کار می‌برد، این بیان به همان اندازه صحیح است که بگوییم تعاون نهضتی آموزشی است که روشهای اقتصادی را به کار می‌برد.

فعالیت‌های اقتصادی - اجتماعی مطرح گردید. در خصوص احراز مشاغل مدیریتی ابعاد گسترده‌تری دارد. مطالبات انجام شده نشان می‌دهد سقف شیشه‌ای بسیاری از زنان را، در بالا رفتن به سوی پست‌های مدیریت و رهبری باز می‌دارد. سقف شیشه‌ای، نگرش ما و تعصبات منفی است که مانع از آن می‌شود تا زنان و گروه‌های اقلیت واری یک سطح خاص در سلسله مراتب سازمانی جای بگیرند. لازم به ذکر است یک سوم زنان شاغل در پست‌های منشیگری، یک چهارم دیگر در حوزه‌های مراقبت‌های بهداشتی، آموزشی و تولیدات مواد غذایی هستند. حتی در شغل‌های سنتی زنانه نیز، زنان پست‌های کلیدی را در ارتباط با شغلشان ندارند. برای مثال در مدارس، زنان تدریس می‌کنند ولی مردان سازماندهی، طرح ریزی، هدایت و کنترل را انجام می‌دهند.

تعاونی‌ها راهکاری مناسب برای اشتغال زنان

تعاونی اقدام گروهی سازمان یافته در جهت بهبود بخشیدن وضعیت اقتصادی و اجتماعی افرادی است که امکانات محدودی در اختیار دارند و از طریق کمک‌های متقابل که توسط همان گروه، تأمین مالی و کنترل می‌شود، اداره می‌گردند. با این تعریف، جهت‌گیری برای هر تعاونی یا هر ترکیبی از اعضا در مورد جنسیت، بایستی در جهت عدالت اجتماعی، کنترل دموکراتیک، خود اتکایی و رهبری، مستقل باشد.

تعاونی‌ها با برخورداری از اعضا خود از حقوق مالکیت نسبت به کل سرمایه و دارایی‌های تعاونی، متناسب با میزان سهام خود، مالکیت اعضا بر حاصل کار و تلاش خویش، حقوق مساوی اعضا در تصمیم‌گیری‌های اساسی مجمع عمومی (اصالت انسان در تصمیم‌گیری)، موجبات ارتقاء بهره‌وری منابع و سبزی (تطابق) را فراهم می‌آورند. و در عین حال همکاری تعاونی‌ها بایکدیگر و متشکل شدن آنها در قالب اتحادیه به منظور رفع موانع و حل مشکلات، شیوه‌ای

حضور مثبت و مفید زنان در فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی، هنوز موانع اساسی در این زمینه وجود دارد. موانعی که می‌توان گفت در اغلب کشورها به ویژه در کشورهای در حال توسعه، کمابیش و با درجات اهمیت مختلف به چشم می‌خورد و مادامی که موانع برداشته نشود، نمی‌توان شاهد حضور گسترده این بخش از جامعه در فعالیتهای اقتصادی، اجتماعی و ... باشیم.

از نظر اقتصادی تعدادی از کارفرمایان، بهره‌گیری از زنان را اقتصادی نمی‌دانند و بالا بودن میزان باروری زنان در کشورهای در حال توسعه و افزایش مرخصی زایمان از یک طرف و جایگزینی نیروی کار از طرف دیگر، مشکلاتی را برای کارفرمایان به دنبال داشته است. ضمن اینکه به لحاظ قواعد و عرف حاکم بر بسیاری کشورها، زنان سرمایه‌های لازم برای فعالیتهای اقتصادی ندارند.

بی‌سوادی و پایین بودن سطح تحصیلات زنان از جمله دیگر موانع، برای فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی آنها محسوب می‌شود. آموزش، ضمن تقویت آگاهی افراد، استعدادها و اندیشه‌های آنها را بارور می‌سازد که متأسفانه در برخی از کشورهای در حال توسعه، امکانات آموزشی برای زنان کمتر از مردان است و در عین حال در حرکت‌های ناآگاهانه برخی رسانه‌ها، کتب آموزشی و ... زنان به عنوان افرادی خانه نشین و کسانی که مهم‌ترین وظایف آنها تربیت و رسیدگی به کودکان، خانه‌داری و امثال آن، معرفی شده‌اند. اگر چه در طی سالهای گذشته برای تغییر این نگرش فعالیتهایی انجام گرفته اما ضرورت انجام حرکت‌های هماهنگ و گسترده در جهت اصلاح این نگرشها کاملاً احساس می‌شود.

آنچه که بعنوان موانع مشارکت زنان در

سیاسی داشته‌اند بطوریکه در سال ۱۹۹۷ زنان به طور میانگین حدود ۱۱/۷ درصد قسانونگذازان ملی و ۱۰ درصد پست‌های مدیریتی را در سراسر جهان بر عهده داشتند. پژوهش‌های بسیاری مؤید این است که آینده نیازمند هر چه بیشتر نیروی بالقوه زنان در مدیریت است.

ضرورت‌های حضور زنان در

فعالیت‌های اقتصادی - اجتماعی

امروزه بهره‌گیری از زنان در عرصه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی ضرورتی است که بیش از گذشته مورد توجه و تأکید است. درگیر شدن زنان در امور خاص ضمن ایجاد فرصتهای شغلی و کاری برای آنها، می‌تواند رضایت بیشتری را برای بخشی از استفاده کنندگان از این خدمات به دنبال آورد. در عین حال به نظر می‌رسد در فعالیتهای ظریف و حساس در مواردی زنان، کارآیی و اثر بخشی بیشتری داشته باشند، این امر امکان صرفه جویی و استفاده بیشتر و بهتر از منابع را به دنبال دارد.

اشتغال زنان و درگیر شدن آنان در فعالیتهای اقتصادی ضمن کمک به اقتصاد خانواده (و به تبع آن اقتصاد جامعه) به رفتار اقتصادی و صرفه جویی در خانواده و جامعه و افزایش پس انداز (احتمالاً سرمایه‌گذاری) نیز کمک می‌کند. اشتغال زنان در جامعه به معنی بهره‌گیری از سرمایه‌گذارهای به عمل آمده برای توانمندسازی و واکنش زنان است. در کشورهای در حال توسعه، سرمایه‌گذارهای آموزشی برای ارتقاء توانمندیهای زنان به علت عدم وجود زمینه‌های اشتغال، بدون بازدهی بوده است.

موانع مشارکت زنان در فعالیتهای

اقتصادی، اجتماعی

به نظر می‌رسد عیلرغم آگاهی از تأثیر

مطلوب از همکاری را به جای رقابت در تعاونی‌ها به وجود آورده است.

در پیام بخش تعاون سازمان بین‌المللی کار در سال ۲۰۰۰ تعاونی‌ها این‌گونه توصیف شده‌اند:

تعاونی‌ها محفلی برای کار گروهی اعضا در یک واحد تولیدی مشترک می‌باشند. به این ترتیب با تشکیل شرکت تعاونی، یک مرکز خود اشتغالی سازمان یافته ایجاد می‌شود که نمونه‌های شاخص نیز، تعاونی‌های کشاورزی و تعاونی‌های کوچک صنعتی هستند.

تعاونی‌ها همچنین می‌توانند به عنوان کارفرما عمل کنند. این تعاونی‌ها تحت مالکیت صاحب کار قرار داشته و حقوق بگیرانی را که الزاماً عضو تعاونی نیستند به استخدام در می‌آورند. همچنین تعاونی‌ها در ترویج خود اشتغالی و امکان سازی آن فعالیت دارند.

در تعاونی‌ها زنان می‌توانند تصمیم گیر، انتخاب کننده، رهبر و اجرا کننده باشند و نیز در سطوح مختلف تعاونی فعالیت داشته باشند. ایفای نقشهای مدیریتی، بازرسی و اجرایی با توجه به توان و قابلیت‌های زنان امکان پذیر است و در این موارد هیچ تمایزی بین آنها و مردان وجود ندارد. در واقع میتوان گفت: تعاونی‌ها جایگاهی بسیار مناسب برای ایفای نقشهای جدید، توسط زنان است و به کمک تعاونی‌ها، می‌توان نگرش جدید به زنان و جایگاه آنان در جامعه را جامه عمل پوشاند.

تجربیات گذشته بیانگر موفقیت زنان تعاونگر در کشورهای مختلف دنیا است. فعالیت زنان چه در قالب تعاونی‌هایی همچون تولید مواد غذایی (شیرینی، مربا و ...)، خدمات آموزشی (مهد کودک، آموزشگاههای رانندگی، تعلیم خیاطی، گلدوزی) پوست و چرم و تولیدات وابسته (کیف، پوشاک طبیعی ...)، و دیگر زمینه‌های مشابه که از گذشته وجود داشته، می‌تواند با توجه به بالا رفتن قابلیت‌ها، توان و دانش زنان در محورهای جدید همچون ارائه خدمات

بهداشتی، درمانی، خدمات نرم‌افزاری و کامپیوتر، خدمات مشاوره‌ای حقوقی، مدیریتی، طراحی سیستم‌های اداری مالی و حسابرسی، تولید محصولات الکترونیکی و یا مونتاژکاری و ... در چارچوبهای مشخص و تعریف شده توسعه یابد. متشکل کردن زنان در تعاونی‌ها رویکردی بسیار مطلوب برای بهره‌گیری از این قابلیت‌ها است و زنان می‌توانند با اتکاء به توانمندیهای خویش، وظایف مدیریتی، بازرسی و اداره امور اجرایی را بر عهده گیرند.

پیشنهاداتی برای توسعه و

گسترش نقش زنان در تعاونی‌ها

زنان دارای قابلیت‌ها و توانمندیهای خاص خود می‌باشند و تعاونی‌ها رویکردی مطلوب برای بهره‌گیری از این قابلیت‌ها و توانمندیها است. موارد ذیل پیشنهاداتی برای ارتقاء نقش و فعالیت زنان در تعاونی‌ها است:

۱- توانمند سازی زنان در تعاونی‌ها:

یکی از عمده‌ترین مسائلی که زنان کار آفرین برای کسب موفقیت در تعاونی به آن نیاز دارند، ایجاد توانمندی در خویش است. تعاونی‌ها توسط خود زنان تشکیل و اداره خواهد شد و بر این اساس، زنان در تعاونی به انگیزه، علاقه و جسارت و همچنین استمرار فعالیت نیاز دارند. توانمند سازی زنان به این معنی است که:

- بر شرم بی‌مورد خود فائق گردند.
- کردار و گفتار آمیخته به اعتماد به نفس و حاکی از اطمینان داشته باشند.

- قادر به ارزیابی صحیح و شناخت واقعی خویش باشند.

- به استعدادها و محدودیتهای درونی خویش آگاه باشند.

- قدرت رویارویی با مشکلات را داشته و ضمن مقابله در رفع آنها کوشش نمایند.

- شناخت دقیق از هدف مورد نظر و توان عملی ساختن آن را داشته باشند.

- اعتقاد به توانایی و قابلیت درونی رسیدن به خواسته خود را دارا باشند.

زنان می‌بایست اعتماد به نفس و اطمینان داشته باشند. مطالعات نشان می‌دهد، زنان در مقایسه با مردان موفقیت خود را به جای نسبت دادن به مهارت و شایستگی، به شانس و اقبال واگذار می‌کنند. این نگرش باعث تأثیر منفی در دیگران و رشد زنان را در سازمان محدود کند.

۲- آموزش و ارتقاء دانش و اطلاعات تخصصی زنان:

تعاون نهضتی است اقتصادی که روشهای آموزشی را به کار می‌برد. این بیان به همان اندازه صحیح است که بگوییم تعاون نهضتی آموزشی است که روشهای اقتصادی را به کار می‌برد. چنانکه یک سازمان تعاونی بدون جنبه آموزشی در کارها و عملیات، دیگر تعاونی محسوب نمی‌شود. آموزش مستمر مدیران و کارکنان تعاونی‌ها برای ارتقاء آگاهی و دانش آنها بسیار ضروری است و نباید فراموش کنیم که با دانش کم و یا روشهای آزمون و خطا و یا شیوه‌های سنتی، نمی‌توان تعاونی‌های موفق در بخش زنان داشته باشیم.

۳- پیش بینی جایگاه مناسب برای زنان در تعاونی‌ها:

زنان می‌توانند در تعاونی‌ها جایگاه و نقش بیشتری را نسبت به گذشته ایفا نمایند. به نظر می‌رسد زمینه‌های بسیار مساعد برای جایگزین کردن زنان در تعاونی‌ها به جای مردان و یا در کنار مردان وجود دارد. تجربیات موفق در این زمینه وجود دارد که باید توسعه یابد.

جنبش تعاونی‌های مصرف کنندگان ژاپن با درک عدم حضور کامل بانوان در امور تعاونی‌های مصرف، تلاش برای همکاری این گروه و سرعت بخشیدن به روند آن را ضروری تشخیص داد و زنان را به جای مردان به عضویت در تعاونی‌ها در آوردند. (اگر چه عضویت زنان و شوهران از یک خانواده در تعاونی‌های مصرف که به صورت جداگانه ثبت نام کرده و عضو شده‌اند امکان پذیر است). نقش زنان در اداره امور اقتصادی خانواده و تصمیم‌گیری در

۵- راه‌اندازی اتحادیه‌ها و تعاونی‌های پشتیبانی و تأمین نیازهای تعاونی‌های زنان:

بررسی نگارنده در خصوص عملکرد تعاونی‌های زنان و بررسی مسائل و مشکلات آنها به ویژه تعاونی‌هایی که در نقاط دور افتاده و شهرستانهای محروم راه اندازی شده‌اند، مؤید این مطلب است که این تعاونی‌ها غالباً در تأمین مواد و وسائل مورد نیاز از یک طرف و فروش و عرضه محصولات تولیدی خود به بازار با مشکلات متعددی روبرو هستند. در این زمینه می‌باید ضمن آموزش مدیران و مسئولین تعاونی، اتحادیه‌های تخصصی و تعاونی‌های حمایتی و پشتیبانی از تعاونی‌های زنان راه‌اندازی شوند.

مقطع ضروری است.

تعاونی‌های زنان می‌باید در زمینه‌هایی همچون بهداشت و درمان، صنایع نرم‌افزار و الکترونیک، طراحی سیستم و ارائه مشاوره‌های حقوقی، مالی، حسابرسی و سایر فعالیتهای تولیدی و خدماتی فعالیتهای بیشتری داشته باشند.

در طراحی الگوهای مناسب برای فعالیت زنان در تعاونی‌ها توجه به شرایط خاص زنان و مسئولیتهای آنها در قبال خانواده، تربیت فرزندان و ... بسیار مهم است. طراحی فعالیتهایی که امکان انجام آنها در خانه وجود دارد مفید می‌باشد. این رویکرد در تعاونی‌های توپ دست دوز ورزشی^۲ به عنوان یک رویکرد موفق در کشورمان درآمده است.

انتخاب کالاها، فعالیت زنان در تعاونی‌ها را معنی‌دار نمود و زنان به اعضاء فعال تعاونی‌های مصرف درآمدند. این تجربه موفق می‌تواند گسترش و توسعه یابد.

۴- طراحی الگوهای مناسب و اقتصادی برای فعالیت زنان در تعاونی‌ها:

بررسی تعاونی‌های تشکیل شده توسط زنان، بیانگر آن است که اغلب این تعاونی‌ها در رشته‌های صنایع دستی و سنتی، همچون قالی بافی، گلدوزی ... و یا تولید مواد غذایی خانگی و پوشاک فعالیت دارند. به نظر می‌رسد تغییر این نگرش که زنان باید در تعاونی‌های کوچک و محدود و در فعالیتهای خانگی، سنتی و دستی مشغول باشند، در این

گفتگویی را ترتیب دادیم که در پی می‌آید.

زهرای بیگم شوشتری که حدود دو سال است مدیریت شرکت تعاونی حمل و نقل درون شهری "حجاب سیرمینو دشت" در قزوین را بر عهده دارد در مورد اهداف این شرکت می‌گوید: اولین بار در ایران به فکر راهی برای جابجایی آسان و سریع و در عین حال مطمئن بانوان در کشور افتادیم که تشکیل یک شرکت تعاونی حمل و نقل را بهترین راه دیدیم. از زمانی که شروع به کار کردیم حدود دو سالی می‌گذرد. استقبال بانوان بسیار زیاد بوده و نکته جالب این که آقایان نیز از این مسئله بسیار استقبال کردند.

وی در مورد سابقه کار مجمع، تعداد و ترکیب اعضای این شرکت تعاونی می‌گوید: شرکت تعاونی حمل و نقل شهری "حجاب سیر" ۱۵ عضو، ۱ نفر منشی و ۱ نفر مدیر عامل و ۲ نفر عضو هیأت مدیره دارد. دو سالی است که شروع به کار کرده‌ایم و فعالیت‌های ما به دو صورت خدماتی، آموزشی می‌باشد.

مدیر عامل شرکت تعاونی حمل و نقل "حجاب سیر" در مورد اهداف آینده این تعاونی می‌گوید: اگر از طرف مسئولین حمایت شویم یک تعاونی مصرف تشکیل خواهیم داد که ۴۰ نفر نیز در آن مشغول به کار خواهند شد. تا ۲۰ نفر صبح و ۲۰ نفر بعدازظهر به صورت دو شیفته کار کنند همچنین سعی کرده‌ایم که در تشکیل این تعاونی بیشتر از خانم‌های بی‌سرپرست و کم‌درآمد عضوگیری کنیم.

وی در پاسخ به این سؤال که مشکلات عمده فراروی تشکیل تعاونی چیست می‌گوید: از نظر فکر و ایده مشکل خاصی نداریم اما از نظر مالی با بحران مواجه هستیم. از ارگان‌های دولتی کمک خواستیم اما هیچ یک به ما کمکی نکردند و تنها وزارت تعاون آن هم در حد بسیار کمی ما را حمایت کرد. از وزارت تعاون قول دفتر و تعدادی اتومبیل گرفته‌ایم که اگر این قولها

زنان تعاونگر، چالش‌های پیش رو و رسیدن به آینده‌ای پر بیم و امید

○ گروه گزارش

تعاونی در کشور را دارا می‌باشند. در بین گرایش‌های مختلف، بیشترین تعداد تعاونی‌های زنان در بخش صنعت و کمترین تعداد در بخش حمل و نقل تشکیل شده و مشغول به کارند که این از عدم تناسب زمینه‌های مذکور جهت اشتغال زنان حکایت دارد.

به این بهانه و به منظور آشنایی بیشتر خوانندگان ماهنامه با عملکرد این گونه تعاونی‌ها در آخرین روز اجلاس ICA که تعداد زیادی از تعاونگران زن حضور داشتند، فرصت را غنیمت شمردیم و با تعدادی از آنها

آمارها نشان می‌دهد حدود ۹ درصد از شرکتهای تعاونی تشکیل شده تا پایان سال ۱۳۷۹ (۴۷۲۴) را تعاونی‌های زنان (بیش از ۵۰ درصد عضو زن) تشکیل می‌دهند که به این رقم می‌توان ۴۶۰۰ تعاونی مصرف آموزشی گسترده‌ای نیز اضافه نمود. همچنین نسبت اعضای زن در این شرکتهای تعاونی به کل اعضای به طور متوسط ۷۲/۵ درصد می‌باشد که استانهای گلستان، یزد و مازندران بیشترین و استانهای اصفهان، اردبیل و خوزستان کمترین نسبت تعاونی‌های زنان به کل شرکتهای

عملی شود حدود ۲۰ نفر را به صورت نیمه وقت وارد بازار کار خواهیم کرد. اهداف ما تشکیل مجمع امور صنفی بانوان و تأسیس ۴۲ مرکز حمل و نقل شهری در سراسر کشور است و سعی خواهیم کرد که تجربیات خود را به شکل منظم و مدون به علاقمندان انتقال دهیم. توصیه‌ای که به کلیه بانوان کشور دارم، این است که مجمع امور صنفی تشکیل دهند چرا که این امر هم به نفع بانوان و هم به رشد جامعه کمک خواهد کرد به خصوص اگر به شکل تعاونی باشد.

تعاونی خدمات درمانی توان

مهری پور زند وکیل، مدیر تعاونی خدمات درمانی توانا که به گفته خود اولین بار است در چنین اجلاسی که اکثر قریب به اتفاق آن را تعاونگران زن تشکیل می‌دهند شرکت می‌کند، از ترجمه ناموزون و کند مطالب فارسی به انگلیسی و بالعکس، راضی نیست و می‌گوید: صرف نظر از برخی کمبودهایی که در زمینه اجرایی وجود داشت این کمبودها در زمینه محتوای مطالب و مقالات ارائه شده بیشتر به چشم می‌خورد. زیرا به برخی زمینه‌های تعاونی بیشتر تأکید می‌شد، اما تنوع فعالیتهای این گونه تعاونی‌ها چندان مورد توجه قرار نمی‌گرفت.

وی ادامه می‌دهد: بطور کلی اجلاس به خوبی برگزار شد و حداقل حسن آن این بود که نشان داد تا چه حد زنان در تعاونی‌ها نقش اساسی را بر عهده دارند.

پورزند وکیل، مشکلی عمده اکثر تعاونی‌های زنان را عدم آموزش کافی عنوان می‌کند و می‌گوید: به نظر من بهترین کمک به تعاونی‌های زنان، رشد آموزش متناسب با فعالیتشان است. اکثر این تعاونی‌ها از تخصصی نبودن حوزه فعالیت در رنج هستند. اگر تعاونی بخواهد موفق باشد باید زمینه فعالیتش مشخص و معین شود.

وی در ادامه افزود: مدون نبودن و مشخص نبودن قوانین خاص و عدم تحقیقات کافی در این زمینه از مشکلات اساسی

تعاونی‌ها، به ویژه تعاونی‌های زنان است. مدیر عامل تعاونی خدمات درمانی توانا چشم اندازه آینده تعاونی‌های زنان را روشن پیش بینی می‌کند و توصیه می‌کند نباید تنها به تجربیات تعاونی‌های داخلی اکتفا کرد، بلکه باید از پیشرفت‌ها و تحولات تعاونی‌های کشورهای اروپایی و آسیایی چون ژاپن، هند، مالزی و ... نیز استفاده کرد. وی در مورد حوزه فعالیتهای تعاونی خدمات درمانی توانا می‌گوید: این تعاونی نخستین کلینیک درمانی کودکان استثنایی کشور است که با هدف پیشگیری از معلولیت کودکان و کمک به جامعه معلولین کشور، فعالیت خود را آغاز کرده است.

تعاونی دانا دارای بخشهای مختلف از جمله استخر، اتاق بدنسازی، سونای خشک و اتاق لاغری، مشاوره و فیزیوتراپی است. همچنین ما قصد داریم یک کارخانه مواد غذایی راه اندازی کنیم که ۵۰ درصد از معلولین و ۵۰ درصد از کودکان بی سرپرست در آن مشغول به کار شوند.

پورزند وکیل در مورد تفاوت فعالیت این تعاونی با دیگر تعاونی‌هایی که در این زمینه فعالیت دارند می‌گوید: در زمینه معلولین تعاونی‌های فراوانی وجود دارد ولی نوع

فعالیت ما با آنها فرق دارد تا آن جا که من تحقیق کردم تنها یکی دو مورد از این تعاونی‌ها آن هم در آمریکا وجود دارد. ما سعی کرده‌ایم مسائل تعاونی را از بعد نوع دوستی دنبال کنیم.

شرکت تعاونی گلگشت زنجان

کبری اشتری مدیر عامل شرکت تعاونی "گلگشت زنجان" می‌باشد. این شرکت حدود ۶ ماهی است که به ثبت رسیده اما از یک سال پیش فعالیت خود را در زمینه فرش بافی بطور جدی شروع کرده است.

وی می‌گوید: ما مواد اولیه مورد نیاز شهرستانها و روستاهای اطراف را از نوع درجه یک با کیفیت بالا تهیه می‌کنیم و ارزان‌تر از جاهای دیگر به آنها می‌فروشیم. این مواد اولیه شامل ابزار آلات بافندگی، نقشه‌های قالیبافی و انواع خامه ... است.

هدف ما تولید فرشهایی است که مطابق با استانداردهای علمی باشد تا بازار صادرات پرونقی داشته باشند.

کبری اشتری اظهار می‌دارد: ایران استاندارد جهانی فرش را تعیین می‌کند اما متأسفانه خودش آن را رعایت نمی‌کند. اکثر بافندگان فرش چه شهری و روستایی با اصول بافت یک فرش خوب آشنایی ندارند و اصول استاندارد را نمی‌شناسند. این مسئله به ویژه در مورد روستائیان کشور که نرخ بی‌سوادی آنها بالاست بیشتر محرز است.

این عامل به همراه نداشتن مواد اولیه مناسب، عامل خرابی بازار فرش است. ما سعی کرده‌ایم فرهنگ خوب بافتن و درست بافتن را جا بیاندازیم و تاکنون در نمایشگاههای مختلف از جمله نمایشگاه توانمندیهای صادراتی تعاون که در شهریور ماه سال جاری برگزار شد، شرکت کرده‌ایم.

وی در مورد تعداد اعضاء این شرکت تعاونی می‌گوید: ۳۰۰ نفر در شهرستان زنجان مشغول به کارند و هیچ مانعی برای شرکت در این تعاونی وجود ندارد.

گاهی فکر و ایده‌های زیادی وجود دارد اما چون حمایتی صورت نمی‌گیرد طبیعتاً

نتیجه‌ای هم نمی‌دهد و این دو مکمل هم هستند و نمی‌توانند جدای از یکدیگر باشند. مسئولین باید توجه کنند که اکثر اعضای تعاونی‌ها خانم هستند و سرمایه‌چندانی هم ندارند.

شرکت تعاونی نقش گل

شرکت تعاونی نقش گل در زمینه فرش بافی به مدت ۷ سال است که فعالیت دارد. مدیریت این شرکت بر عهده خانم مهدیه پازانی است. وی ۲۹ سال سابقه کار و فعالیت دارد. این شرکت از ۷ سال پیش با ۷ نفر شروع به کار کرد و پس از چند ماه تعداد اعضا به ۸۰ نفر رسید. بعد از دو سال این تعداد به ۵۰۰ نفر رسید و در حال حاضر اعضای شرکت دو هزار و ۴۸۵ نفر می‌باشد. مهدیه پازانی می‌گوید: هر زمانی که به تعداد اعضا افزوده می‌شود به میزان سرمایه نیز افزوده می‌شود و مرتب سفارش می‌گیریم، بازاریابی می‌کنیم و اجناس خود را به قیمت تعاونی به فروش می‌رسانیم.

گاه با اجازه نماینده‌ها از سرمایه‌های اعضای قدیمی به اعضای جدید که قدرت مالی زیادی ندارند کمک می‌شود. به طور کلی در زمینه مالی مشکل چندانی نداریم و هرگاه با مشکلی برخورد کردیم، جناب وزیر به ما کمک کرده‌اند. ما معتقدیم بی‌مشکل خدا است. هر تعاونی اگر بتواند چند نفر بیکار را تحت پوشش قرار دهد غنیمت است. وی می‌گوید: ما چند آموزشگاه داریم که در زمینه‌های مختلف فعالیت دارد و از نظر تعاونی، نجات تعاونی است. در حال حاضر نیز به دنبال تأسیس دانشکده فرش هستیم. مجوز کار و دانش را هم گرفته‌ایم و اگر مجوز دانشگاه نیز آماده شود در آینده‌ای نزدیک فعالیت‌مان را گسترش می‌دهیم.

وی در آخر افزود: من به تمامی تعاونگران به ویژه زنان تعاونگر، توصیه می‌کنم که در همه حال از آنها حمایت خواهیم کرد، اگر به آموزشگاه‌های تعاونی روی آورند و قدرت پرداخت شهریه ندارند ما به طور رایگان از آنها ثبت نام می‌کنیم.

در تعاونی‌ها، زنان می‌توانند تصمیم‌گیر، انتخاب‌کننده، رهبر و اجرا کننده باشند

غلامرضا شهرپور، مدیر کل ترویج و توسعه مشارکتهای مردمی

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران با ایجاد فضای مناسب، مردم کشور ماطی مراحل آزاد اندیشی، مشارکت جویی و مسئولیت‌پذیری، به عصر مشارکت پای نهاده‌اند. افزون بر آن زنان در صحنه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی نقش آفرین بوده و برگهای زرینی را به تاریخ این مرز و بوم کهن افزوده‌اند. زنان ایرانی ضمن پاسداری از کانون خانواده در تمام صحنه‌های انقلاب از زمان مبارزه با رژیم شاهنشاهی تا پیروزی انقلاب، همچنین سالهای دفاع از انقلاب، تحمل رنجهای جنگ تحمیلی، تقدیم هزاران شهید، جانباز و اسیر، مشارکت در انتخابات متعدد در ایران به عنوان کاندیدا و رأی دهنده و اکنون در جبهه سازندگی حضور چشمگیری در رشد و توسعه کشور دارند.

اما در بخش تعاون نیز زنان حضور چشمگیری دارند. بر اساس آخرین آمار و اطلاعات، ۴۷۲۲ شرکت تعاونی زنان (تعاونی‌هایی که بیش از ۵۰ درصد اعضا آن را زنان تشکیل می‌دهند) با عضویت قریب به یک میلیون نفر و سرمایه‌گذاری بالغ بر ۲۱۷ میلیارد ریال در گرایش‌های مختلف مصرف، مسکن، اعتبار، صنعت و معدن، کشاورزی، فرش دستباف، صنایع دستی، خدمات بهداشتی - درمانی، دانشجویی و چندین منظوره‌ای فعالیت دارند. این تعاونی‌ها توانسته‌اند برای بالغ بر ۱۹۶۰۰۰ نفر زن ایجاد فرصتهای شغلی نمایند. ضمن اینکه تعداد ۱۲۰ شرکت تعاونی، خاص زنان روستایی با عضویت ۲۵۰ هزار نفر در کشور فعالیت دارند. علاوه بر این آمار، ۴۱۳ هزار و ۷۸۹ نفر از دانش‌آموزان دختر در ۴ هزار و ۶۴۰ شرکت تعاونی آموزشی‌گامی عضویت دارند که امید می‌رود با آشنا شدن این افراد با تعاونی‌ها و فلسفه وجودی آن در آینده به اعضا فعالتر خانواده بزرگ تعاون ملحق شوند.

تعاونی‌ها راهکاری مناسب برای بهبود و ارتقاء نقش زنان در جامعه می‌باشند. در تعاونی‌ها، زنان می‌توانند تصمیم‌گیر، انتخاب‌کننده، رهبر و اجراکننده باشند و می‌توانند با فعالیت در سطوح مختلف تعاونی نقشهای مدیریتی، بازرسی و اجرایی را به خوبی

جلسه امروز در پنجمین روز اجلاس مشورتی تعاون کشورهای آسیا و اقیانوسیه، به بحث تحولات تعاونی‌های زنان اختصاص داده شده است. ارائه گزارش از وضعیت زنان توسط مشاور ریاست جمهور و رئیس مرکز امور مشارکت زنان، ارائه گزارش و تحلیل وضعیت کامل تعاونی‌های زنان در ایران توسط وزیر تعاون، معرفی تجارب و موفقیت‌های تعاونی‌های زنان آسیا توسط تعاونگران و میهمانان از کشور مالزی، معرفی دستاوردها و نقش تعاونی‌ها در اشتغال زنان در دو استان ایران (یزد و اصفهان) توسط مدیران شرکتهای تعاونی، بررسی نقش زنان در توسعه تعاون در آسیا و اقیانوسیه توسط دبیر کل اتحادیه تعاونی‌های آسیا و اقیانوسیه، ارائه یافته‌های پژوهشی در مورد نحوه بهره‌برداری تعاونی‌های زنان از تسهیلات اعتباری و نقش تعاونی‌ها در اشتغال زنان توسط کارشناسان و اساتید دانشگاه از جمله برنامه‌های امروز خواهد بود. ضمن اینکه پیش‌بینی بخش فیلم از تعاونی‌های زنان ایران و میزگرد بررسی زمینه‌های توسعه تعاونی‌های زنان در ایران و آسیا از جمله بخشهای دیگر سمینار امروز خواهد بود.

در پایان یک بار دیگر خیرمقدم شما را به کشور جمهوری اسلامی ایران با ارائه یک شعر از بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران گرامی می‌داریم.

این من و تو حاصل تفریق ماست
پس تو هم با ما بیا تا ما شویم
حاصل جمع تمام قطره‌ها
می‌شود دریا بیا دریا شویم

تجربه کنند. تجربیات موفق زنان در تعاونی‌های سایر کشورها، نوید دهنده این است که در آینده شاهد موفقیت‌های بیشتر زنان در این بخش باشیم.

آن چه موجب ایجاد بارقه‌های امید برای توسعه نقش زنان در تعاونی‌ها است، تحولات گسترده‌ای است که در آغاز هزاره سوم با آنها روبرو هستیم. چرا که شرایط، ساختار و مناسبات اقتصادی و اجتماعی جوامع جهانی متحول گردیده است. اینک رخداد عظیم جهانی شدن اقتصاد فراروی ماست. طبیعتاً در چنین برهه‌ای نهضت تعاون می‌باید بیش از پیش با دستان پر توان همه ما، این دوره تحول را با موفقیت طی کند.

بدون شک همه تعاونگران منطقه و جهان باور دارند که نهضت تعاون، پتانسیل لازم برای عبور از این مرحله گذرا را دارد و توجه هر چه بیشتر زنان و بهره‌گیری از این قابلیت‌ها و توانمندی‌های این بخش از جامعه، ما را در این مرحله کمک خواهد کرد. در عین حال باید اعتراف کنیم که در این مسیر با مشکلات و موانع متعددی روبرو هستیم. از نظر اقتصادی تعدادی از کارفرمایان، حضور زنان را در بنگاه‌های خود اقتصادی نمی‌دانند و پایین بودن باور و اعتماد به نفس زنان در امور مدیریتی در مقایسه با مردان در کشورهای در حال توسعه از جمله موانع قابل تأمل است. عادات و فرهنگهای سنتی نیز مشکلات خاص خود را برای فعالیت زنان در جامعه و از جمله تعاونی‌ها به وجود آورده‌اند، امیدواریم با تلاش تعاونگران این موانع به تدریج برداشته شود.

سازمانهای غیردولتی زنان، گامی

مؤثر در توسعه مشارکت اجتماعی

کتابون پرتوی

شرایطی که هنوز اینگونه نهادها از توانائی‌ها و قابلیت‌های لازم برخوردار نیستند از جمله وظایف دولت در جامعه‌ای است که هنوز زیرساخت‌های لازم مشارکت نهادینه، به دلایل متعدد و تاریخی در آن فراهم نبوده است.

اگرچه فعالیت‌های مشارکت جویانه با سازماندهی و ساختار سنتی در بین زنان ما قدمت دیرینه دارد و از تشکلهایی با اهداف خیرخواهانه و مذهبی در پرداختن به امور عام‌المنفعه در تاریخ کهن کشور، نمونه‌های فراوان می‌توان ذکر کرد، اما تشکیل سازمانهای مردمی به شیوه و ساختار جدید مانند سازمانهای غیردولتی زنان، از ساز و کارهای مناسب برای انطباق و پیشروی با نیازهای جدید جامعه امروزی است. درک مشترک از نیازها، منافع، اعتقادات و اهداف، مشوق ایجاد نهادها و تشکیلات

شود. وجود سازمانهای فعال غیردولتی علاوه بر رفع بخشی از نیازهای جامعه، می‌تواند نیازهای معنوی افراد از قبیل میل و نیاز به مشارکت در زندگی اجتماعی و میل به مفید و فعال بودن را ارضا کند. در چنین فرایندی، بتدریج با گسترش حوزه مشارکت مردم، کار مردم به خود آنها محول شده و از حوزه دخالت دولت در زندگی اجتماعی کاسته خواهد شد. در این شرایط که جامعه مدنی به عنوان حوزه غیردولتی مفهوم می‌یابد و پایگاه اجتماعی دولت نیز گسترش یافته نقش دولت بتدریج می‌تواند به سوی مفهوم رفاهی آن متحول شود. از اینرو حمایت از تأسیس نهادها و مؤسسات هدفمند و توانمند در جامعه مدنی، گامی به پیش در سپردن کار مردم به مردم و ایجاد زمینه حاکمیت مردم بر سرنوشت و کار خویش است، از طرف دیگر افزایش توانمندی نهادهای مدنی در

تأسیس، گسترش و توسعه سازمانها و نهادهای مستقل از دستگاه دولت که انجام بخشی از امور جامعه را بر دوش دارند به مفهومی دیگر انتقال مسئولیت‌های دولت در حوزه غیردولتی به جامعه است. وجود نهادها و مؤسسات خودجوش و نیرومند و جلب علائق افراد و توده‌های پراکنده در اصناف، گروهها و تشکلهای مختلف و سازماندهی آنها باعث تقویت جامعه مدنی خواهد شد. کمترین فایده این نوع تشکلهای جلوگیری از تمرکزگرایی و تجمع قدرت در دست دولت است، هنگامی که مشارکت مردم در تشکیل سازمانها و نهادهای غیردولتی نهادینه شود، بخشی از نقشی که ضرورتی به ایفای آن از جانب دولت نمی‌باشد اما به دلیل نبود یا غیرفعال بودن سازمانهای مردمی، برعهده دولت است، می‌تواند به این سازمانها و نهادها منتقل

لازم به عنوان ابزار و وسایل تأمین آنهاست، در کنار سایر نهادها و مؤسسات جامعه مدنی، سازمانهای غیردولتی زنان نیز می‌توانند به علت گستردگی و تنوع نوع فعالیت بعنوان وسیله‌ای برای پاسخگویی به نیازهای امروز زنان کشور و نیز به عنوان ساز و کاری در جهت افزایش مشارکت اجتماعی آنان و بهترین زمینه جذب علایق و توانایی‌های بالقوه و بالفعل زنان به کار آیند. گسترش فرهنگ ایفای نقش داوطلبانه در مسائل اجتماعی، گسترش ایمان و اعتقاد به آرمان و اهداف مشترک و گسترش پذیرش سرنوشت مشترک، بهترین دستاوردهای چنین سازمانهایی است. این سازمانها بدلیل اینکه می‌توانند زمینه مشارکت فعال زنان در بخش‌های غیردولتی را فراهم کنند و سطح مشارکت اجتماعی را افزایش دهند، نیازمند حمایت جدی هستند.

سازمانهای غیردولتی زنان در ایران

سازمانهای غیردولتی را سازمانهایی دانسته‌اند که از افرادی داوطلب با هدف مشترک تشکیل می‌شوند^۱ از ویژگی‌های عمده این سازمانها غیرانتفاعی بودن آنهاست، به این معنی که برخلاف مؤسسات و بنگاههای اقتصادی خصوصی، تحصیل سود و کسب درآمد هدف آنان نیست و کار در اینگونه سازمانها، داوطلبانه و رایگان است و نیز به دلیل غیرانتفاعی بودن، عملکرد و بیلان مالی آنان می‌بایست روشن و در صورت لزوم علنی و قابل دسترس باشد. از دیگر ویژگی‌های مهم این سازمانها، عدم وابستگی آنها به دولت و تشکلهای دولتی است بطوریکه این سازمانها روش و اهداف سیاسی خاصی را دنبال نمی‌کنند و مستقل از تشکلهای احزاب سیاسی هستند. زمینه فعالیت این سازمانها را مسائل مختلف مورد علاقه و نیاز جامعه، مانند فعالیتهای سیاسی، اجتماعی، تربیتی، تحقیقاتی، امور خیریه و ... تشکیل می‌دهد و اساسنامه آنها معمولاً اهداف، تشکیلات و ساختارشان را تعریف و

افزایش توانمندی نهادهای مدنی در شرایطی که هنوز اینگونه نهادها از توانایی‌ها و قابلیت‌های لازم برخوردار نیستند از جمله وظایف دولت در جامعه‌ای است که هنوز زیرساخت‌های لازم مشارکت نهادینه به دلایل متعدد و تاریخی در آن فراهم نبوده است.

مشخص می‌کند.

بنا به تعریف بالا، تا پایان سال ۱۳۷۸ بالغ بر ۱۲۰ سازمان غیردولتی زنان حول چهار محور عمده فرهنگی - اجتماعی، صنفی، تخصصی، خیریه‌ای و سیاسی در کشور به فعالیت مشغولند.^۲ به استناد گروه‌بندی یاد شده سهم فعالیت این سازمانها به شرح زیر است: سازمانهای فرهنگی - اجتماعی ۲۶٪ سازمانهای صنفی - تخصصی، ۳۰٪، سازمانهای خیریه‌ای ۳۴٪ و سازمانهای سیاسی ۱۰٪. سازمانهای غیردولتی فرهنگی - اجتماعی پیرامون ضرورت‌ها و نیازهای جامعه و به منظور تلاش در جهت رفع کمبودها و معضلات فرهنگی - اجتماعی تشکیل شده و اهداف عمده آنها ارائه خدمات فرهنگی با نیت آگاه‌سازی زنان، افزایش سطح آگاهی عمومی جامعه به ویژه زنان، توسعه فرهنگ مشارکت و همکاری میان آحاد جامعه و کمک به ارتقاء سطح علمی و فرهنگی زنان با هدف افزایش حضور در صحنه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، مدیریتی و ... است. سازمانهای غیردولتی صنفی - تخصصی که بیشتر اعضای آنها را زنان متخصص و کارشناس در رشته‌های مختلف علمی تشکیل می‌دهند، در تلاشند تا با شناخت و تبیین جایگاه فعلی زنان در گروهها و اصناف گوناگون به موقعیت مطلوب دسترسی یابند. افزایش دانش و مهارت‌های روزآمد اعضاء و فراهم کردن شرایط مناسب برای بهره‌گیری از تجارب و تخصص زنان، مشارکت دادن

زنان متخصص در ارتقاء سطح علوم، انجام فعالیت‌های پژوهشی و علمی در موضوعات مختلف بخشی دیگر از اهداف سازمانها را تشکیل می‌دهد. سازمانهای غیردولتی خیریه‌ای نیز با تلاش و همت افراد خیر و با هدف کمک به مددجویان و دستگیری از محرومین و نیازمندان، ایجاد اشتغال و توانمندسازی خانوارهای بی‌سرپرست و نیازمند از طریق فراهم کردن تسهیلات و آموزش‌های لازم، توسعه فرهنگ خدمت به هموع، تلاش برای رفع نیازهای مادی و معنوی قشرهای آسیب‌پذیر (کودکان و زنان آسیب‌دیده و بی‌سرپرست، سالمندان، ...) و پرداخت وام به منظور ایجاد اشتغال و کمک هزینه تحصیلی و تشکیل خانواده به فعالیت مشغولند. تشکلهای غیردولتی سیاسی زنان نیز یکی دیگر از انواع این سازمانها هستند که در زمینه مسائل سیاسی و اجتماعی فعالند و دفاع از حقوق زنان، اعتدای سطح آگاهی‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، افزایش مشارکت زنان در عرصه‌های تصمیم‌گیری کلان کشور و حمایت از حرکت‌های سازنده و سالم زنان در مجامع جهانی و ... اهداف عمده این سازمانها را تشکیل می‌دهد.^۳

سازمانهای غیردولتی زنان از بدو تشکیل و آغاز فعالیت خود دستاوردهای چشمگیر و قابل توجه‌ای در سطوح ملی و بین‌المللی داشته‌اند. بویژه شرکت در اجلاس عمومی سازمان حقوق بشر در ژنو (۱۳۷۵)، شرکت در اجلاس سازمان‌های غیردولتی (۱۹۹۹)، شرکت در نشست‌ها و سمینارهای آماده‌سازی سازمان‌های غیردولتی و حضور در نشستهای مقدماتی پکن + ۵، انتشار نشریه داخلی، انتشار نشریه ویژه سازمان‌های غیردولتی زنان «سبا»، برگزاری کارگاههای آموزشی، گردهمایی‌های مرتبط با موضوع فعالیت، ایجاد مراکز مشاوره ... از جمله دستاوردهای مهم این سازمانها در دوره کوتاه حیات اجتماعی آنان بوده است. سازمانهای غیردولتی زنان به دلایل بسیار، از جمله منابع و مشکلات ساختاری -